

**UCHWAŁA RADY MIEJSKIEJ GMINY GRYFÓW ŚLĄSKI
NR XXVIII/207/09**

z dnia 22 kwietnia 2009 r.

**w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta
Gryfów Śląski na lata 2009–2013”**

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. w Dz. U z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zm.), art. 87 ust. 1, 3, 4 i 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. w Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 ze zm.) Rady Miejskiej Gminy Gryfów Śląski uchwala, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się do realizacji „Program Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Gryfów Śląski na lata 2009–2013” stanowiący załącznik nr 1 do uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Gminy i Miasta Gryfów Śląski.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

PRZEWODNICZĄCY
RADY MIEJSKIEJ

ROBERT SKRZYPEK

**Załącznik nr 1 do uchwały Rady Miejskiej
Gminy Gryfów Śląski nr XXVIII/207/09
z dnia 22 kwietnia 2009 r.**

**Program Opieki nad Zabytkami
Gminy i Miasta Gryfów Śląski na lata 2009–2013**

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, to również dorobek naszych czasów. Najczęściej utożsamiamy dziedzictwo kulturowe z archeologią, architekturą i sztuką. Również dawne formy gospodarowania (np. sposoby uprawy roli, sposoby produkcji różnych wyrobów charakterystycznych dla danego regionu) oraz wiele innych przejawów życia i rozwoju społeczności, stanowią elementy naszej kultury.

Pamiętać zatem musimy o bogactwie nieodnawialnych źródeł informacji o życiu i działalności naszych przodków oraz o potrzebie zachowania tych źródeł dla przyszłych pokoleń, między innymi poprzez rewaloryzację, która jest sumą działań zmierzających do przywrócenia zespołom i obszarom zabytkowym dawnych wartości przestrzennych i kulturowych i przez podniesienie walorów użytkowych przystosowanie ich do współczesnej funkcji. Rewaloryzacja jest więc kompleksową modernizacją, przeprowadzoną przy zastawianiu metod konserwatorskich, których zróżnicowanie zależy od charakteru struktury przestrzennej i jej wartości kulturowych. Mając na uwadze powyższe działania, rewaloryzacja jako element odnowy zespołów historycznych musi przebiegać inaczej niż tam, gdzie nie ma cennego dziedzictwa kulturowego.

Świadomość potrzeby ochrony zabytków i utrzymania ich w należytym stanie technicznym jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców naszego miasta. Dbanie o należyty stan i atrakcyjny wygląd naszych zabytków jest naszym obywatelskim obowiązkiem. Rewitalizacja poszczególnych obiektów, jak również całych zespołów zabudowy jest szansą na ich uratowanie.

Stworzenie programu opieki nad zabytkami jest koniecznością przewidzianą ustawą oraz potrzebą społeczną. Jest również ważnym czynnikiem w upowszechnianiu wiedzy i pomaganiu właścicielom zabytków w dbaniu o ich dobrą kondycję.

Miasto nigdy nie będzie atrakcyjne dla turysty, jeżeli jego zabytki będą zaniedbane, niewłaściwie promowane czy eksponowane. To urok zadbanych zabytków, ulicznych zaułków, placyków i parków tworzy niepowtarzalny charakter danego miejsca, do którego z chęcią powraca turysta.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Gryfów Śląski na lata 2009–2014 jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie (Planu zagospodarowania przestrzennego miasta Gryfów Śląski, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy miasta Gryfów Śląski), nie stanowi aktu prawa miejscowego, lecz jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Współpraca ta rozwijana w kolejnych latach powinna przynieść lokalnej społeczności, i nie tylko, wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Podstawa prawna

Obowiązek opieki nad zabytkami nakładają na samorządy dwie ustawy:

- ***Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami***
(Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z 2003 r.).
- ***Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym***
(Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591, z późniejszymi zmianami)

Art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późniejszymi zmianami) określa zadania własne gminy, w tym również zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. W szczególności zadania własne obejmują sprawy m.in. ładu przestrzennego, kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z 2003 r.). Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania przez samorządy zarówno wojewódzkie, powiatowe oraz gminne programu opieki nad zabytkami. Zgodnie z artykułem 87. cytowanej ustawy burmistrz gminy i miasta sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę miejską, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu burmistrz gminy i miasta sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia się radzie miejskiej.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa zasadnicze cele programów opieki nad zabytkami:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

1.1. Gminny program opieki nad zabytkami a akty prawa miejscowego

Program opieki nad zabytkami zgodny jest z dokumentami gminnymi o charakterze strategicznym:

- *Strategią Zrównoważonego Rozwoju Gminy i Miasta Gryfów Śląski* (przyjętą uchwałą Rady Miejskiej Gminy Gryfów Śląski nr XI/85/99 z dnia 16 grudnia 1999 r.)
- *Programem Rozwoju Lokalnego Gminy i Miasta Gryfów Śląski* (przyjętą uchwałą Rady Miejskiej Gminy Gryfów Śląski nr XLVIII/169/05 z dnia 19 kwietnia 2005 r.)
- *Wieloletnim Planem Inwestycyjnym* (przyjętą uchwałą Rady Miejskiej Gminy Gryfów Śląski nr XXV/163/08/169/05 z dnia 3 grudnia 2008 r.)

oraz dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej miasta, jakimi są:

- *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Gryfów Śląski* (przyjęte uchwałą Rady Miejskiej Gminy Gryfów Śląski z dnia 24 lutego 2000 r. nr XIII/105/2000).
- miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

W Programie Rozwoju Lokalnego Gminy i Miasta Gryfów Śląski przy pomocy analizy SWOT określono mocne strony, potencjał rozwojowy i zidentyfikowano ewentualne zagrożenia.

Główne czynniki rozwojowe (mocne strony)

- korzystne położenie geograficzne i atrakcyjne walory turystyczne
- poprawiający się stan środowiska
- oferta inwestycyjna
- dobra infrastruktura techniczna

Główne bariery rozwojowe (słabe strony)

- niewykorzystany potencjał położenia
- zaniedbane zabytki kultury i pomniki przyrody
- słaba kondycja ważnych pracodawców

Dla rozwoju miasta i gminy Gryfów Śląski zostały określone cztery cele strategiczne:

cel I – wspieranie przedsiębiorczości

cel II – poprawa warunków życia mieszkańców gminy i miasta Gryfów Śląski

cel III – ochrona środowiska przyrodniczego i kształtowania ładu przestrzennego

cel IV – pielęgnacja kultury i dziedzictwa historycznego oraz rozwój sportu i rekreacji

Realizacja zadań zgodnie z tak sformułowanymi celami strategicznymi pozwoli na przyspieszenie rozwoju miasta i gminy.

W *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Gryfów Śląski* został określony cel główny rozwoju przestrzennego oraz społeczno-gospodarczego miasta i gminy Gryfów Śląski – jest to dążenie do uzyskania takiej jej struktury, która w zrównoważony i harmonijny sposób pozwoli na wykorzystanie jej zasobów dla poprawy warunków życia mieszkańców, przy zachowaniu i rewaloryzacji najcenniejszych elementów środowiska przyrodniczego i kulturowego poprzez wykorzystanie swoich walorów.

1.2. Określono również Kierunki rozwoju środowiska kulturowego:

- Należy rozszerzyć ochronę zabytków poprzez wpis do rejestru kolejnych zidentyfikowanych obiektów – wykazu stanowiącego aneks do studium,
- należy kontynuować prace nad pełnym rozpoznaniem zasobów kulturowych miasta i gminy i systematycznie uzupełniać ewidencję WKZ,
- dla szczególnie wartościowych obszarów narażonych na znaczny ruch inwestycyjny postuluje się opracowywanie planów miejscowych jako narzędzia dla prowadzenia właściwej, zgodnej z uwarunkowaniami historyczno-kulturowymi gospodarki przestrzennej. Plany winny określać także granice stref ochrony konserwatorskiej i wynikające z nich rygory. Proponowane przebiegi granic tych stref określa rysunek studium,
- należy objąć ochroną najcenniejsze wglądy widokowe i w planach miejscowych określić warunki inwestowania (w tym zakazy zabudowy) na obszarach warunkujących zachowanie tych walorów,
- należy promować dobre wzorce w renowacji zabytków i tworzyć zachęty dla kultywowania lokalnej tradycji w budownictwie (poprzez wsparcie materialne, konkursy, akcje promujące inwestorów i wykonawców itp.),
- należy promować wartości kulturowe i historyczne obszaru, stanowią one bowiem jeden z najcenniejszych elementów zagospodarowania, decydujących m.in. o rozwoju funkcji skierowanych na odbiorców z zewnątrz (w tym przede wszystkim funkcji turystycznej).

1.3. Uregulowania formalno-prawne

Podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z 2003 r.) regulująca w sposób całościowy pojęcia zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, w tym administracji rządowej i samorządowej, formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania etc.

Obowiązująca *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami:

- **Ochrona zabytków** polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywózowi zabytków za granicę, kontrole stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.
- **Opieka nad zabytkiem** w rozumieniu ustawy sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury.

Zgodnie z art. 6. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* przez zabytek rozumiana jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **za zabytki nieruchome** uznaje się krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki,

cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji.

- **za zabytki ruchome** uznaje się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne oraz przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- **zabytkami archeologicznymi** są pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ustawowej ochronie podlegają również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7 ustawy reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- **wpis do rejestru zabytków**, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków;

Zgodnie z art. 9. ustawy do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Zgodnie z art. 10. ustawy do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określa rozporządzenie *Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Dz. U. Nr 124, poz. 1305.*

- **uznanie za pomnik historii** zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego;
- **utworzenie parku kulturowego** w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rady gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- **ustalenia ochrony** w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia; innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych; w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku, ponadto wprowadza pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. W myśl ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1.3.1. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.
- **Opieka nad zabytkiem (art. 5 ustawy) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:**
 - naukowego badania i dokumentowania zabytku,
 - prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
 - zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
 - korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
 - popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

1.3.2. Opis form i sposobów ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z dnia 17 września 2003 r. art. 7) **formami ochrony zabytków są:**

- wpis do rejestru zabytków,

- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Dla zabytków znajdujących się na terenie województwa Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi **rejestr zabytków**. Wpisu do rejestru dokonuje się na mocy decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wydanej z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Podobnie zabytki ruchome mogą być wpisywane do Rejestru Zabytków Ruchomych prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawy te reguluje ww. ustawa oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305). Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może **uznać za pomnik historii** zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć **park kulturowy** w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

Kolejną formą ochrony obiektów i obszarów zabytkowych są **ustalenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego**, którego projekt uzgadniany jest z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Jednakże zgodnie z ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717) większość planów miejscowych utraciła w 2004 r. moc prawną. Drugim po miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dokumentem planistycznym w gminie jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które wykonuje się obligatoryjnie dla całej gminy, ale nie jest ono powszechnie obowiązującym przepisem gminnym (art. 6 ust. 7), a jedynie wewnętrznym zobowiązaniem władz gminy, czyli tzw. aktem kierownictwa wewnętrznego. W myśl przepisów ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym głównym zadaniem studium jest określenie polityki przestrzennej gminy (art. 6 ust. 1) z uwzględnieniem, między innymi uwarunkowań wynikających z przepisów szczegółowych dotyczących występowania obiektów i terenów chronionych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1. zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
2. innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
3. parków kulturowych.

Na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami każda gmina zobowiązana jest do prowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków, która stanowi podstawę do sporządzenia Programu Opieki nad Zabytkami. Ewidencja ta jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych Wojewódzką Ewidencją Zabytków. (Art. 21 i 22 Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

2. Założenia wynikające z krajowego i wojewódzkiego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program krajowy określi cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Celem programu krajowego jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną, materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W założeniach program ma również uporządkowanie działań w sferze ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- Zasady *primum non nocere*,
- Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
- Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
- Zasady odwracalności metod i materiałów,
- Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą postępowania konserwatorów – pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

2.1. Cele działań krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

2.2. Zakres uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami

- Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
- Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
- Pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych.
- Objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki.
- Pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
- Ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych ochroną i opieką nad zabytkami.
- Ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach. Doskonalenie i rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami.
- Udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

2.3. Zakres działań o charakterze systemowym:

- Powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa. Realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące i dobra kultury i natury (World Cultural Heritage).
- Przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce. Wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania.

Zakres systemu finansowania:

- Stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej

Zakres dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:

- Tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji. Stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac, przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych.
- Gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa.
- Wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego. Wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

Zakres kształcenia i edukacji:

- Utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.
- Kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnoty, wielokulturowego dziedzictwa. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.
- Upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej. Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.

Zakres współpracy międzynarodowej:

- Wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.
- Oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości. Troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

3. Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004–2020.

Ogólne wytyczne do konstruowania programu wojewódzkiego zawiera przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. *Narodowa Strategia Kultury na lata 2004–2013 (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020)*, będąca rządowym dokumentem tworzącym ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede

wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Strategia została stworzona centralnie dla obszaru całej Polski. Określa spójne działania horyzontalne, realizowane w regionach. Stąd celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, a celami częściowymi są m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków, wzrost efektywności zarządzania sferą kultury itd. Jednym z instrumentów, za pomocą których realizowane są wspomniane cele *Strategii*, jest *Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego* na lata 2004–2020, który za cel strategiczny przyjął intensyfikację i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych.

3.1. Cele częściowe programu to:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

3.2. Cele programu realizowane będą w ramach 2 priorytetów i 5 działań.

Priorytet I. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Działanie 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości przez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Priorytet II. Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice.

4. „Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku” i „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego” a wojewódzki „Program Opieki nad Zabytkami”.

Przyjęta przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego uchwałą nr XLVIII/649/2005 z dnia 30 listopada 2005 roku „Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku” określa główne cele rozwoju województwa i działania samorządu wojewódzkiego zmierzające do wspierania społeczno-gospodarczego rozwoju regionu, wzmocnienia jego konkurencyjności, wzrostu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej.

Jako mocne strony regionu wskazano bezpośrednio lub pośrednio związane z ochroną zabytków:

Wartości kulturowe o znaczeniu europejskim (zabytki, zespoły pałacowo klasztorne).

Liczne zasoby zabytkowe oraz pamiątki historyczne, jak: obiekty architektury i budownictwa, muzea i skanseny, stanowiska archeologiczne, miejsca pielgrzymkowe, obiekty martyrologii, imprezy kulturalne i turystyczne.

Występowanie najwyższej klasy miejskich zespołów zabytkowych oraz zabytków pocysterskich o znaczeniu międzynarodowym, atrakcyjnych dla turystów zagranicznych.

Relatywnie gęstą sieć miast o interesującej historycznie zabudowie, które stanowią dobrą bazę małych regionalnych centrów rozwoju.

Górskie i podgórskie miejscowości turystycznie z XIX-wiecznymi tradycjami letniskowymi i charakterystyczną stylową zabudową sanatoryjno-pensjonatową.

Jako słabe strony regionu wskazano bezpośrednio lub pośrednio związane z ochroną zabytków:

Zły stan techniczny wielu zabytków, głównie rezydencjonalnych, obniżających ich atrakcyjność turystyczną jako walorów krajoznawczych.

Brak ładu przestrzennego w zagospodarowania miejscowości, obszarów i tras komunikacyjnych oraz niski poziom estetyki otoczenia na terenach mieszkaniowych.

Brak tras systemowych, np. zwiedzania obiektów architektury przemysłowej, drewnianej architektury przystupowej.

Powszechny brak informacji turystycznej, głównie oznakowania tras, kierunków i obiektów do zwiedzania w dużych i średnich miastach.

W zakresie poprawy ładu przestrzennego, harmonijności struktur przestrzennych „Strategia Rozwoju Województwa do 2020 roku” dzieli się na trzy sfery: gospodarczą, przestrzenną i społeczną. Opieka i ochrona dziedzictwa kulturowego została uwzględniona w sferze przestrzennej i społecznej.

„Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego” określa cele strategiczne rozwoju przestrzennego województwa oraz cele, zasady realizacji i kierunki polityki przestrzennej dla podstawowych systemów zagospodarowania województwa, współpracy międzynarodowej oraz ustala priorytety polityki przestrzennej województwa i kierunki polityki przestrzennej dla obszarów problemowych.

5. Ochrona zabytków miasta i gminy Gryfów Śląski – stan prawny

Ze względu na wartości kulturowe ochroną prawną na terenie miasta i gminy Gryfów Śląski objęte są:

- zabytkowe budowle,
- zabytkowe założenia parkowe,
- zabytkowe cmentarze.

Ochrona ich realizowana poprzez wpis do rejestru zabytków oraz spisu konserwatorskiego i wynikające z tego zobowiązania prawne.

Ponadto ochrona wartości kulturowych odbywa się w drodze ustanawiania stref ochrony konserwatorskiej:

- stref „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej,
- stref „B” – ochrony podstawowych wartości kulturowych,
- stref „K” – ochrony krajobrazowych wartości kulturowych i szczególnie wartościowych wglądów widokowych.

Ochrona archeologiczna obszaru polega na wskazaniu lokalizacji stanowisk archeologicznych (wraz z ewentualnymi strefami ochrony archeologicznej – „W”) i stosownym uzgadnianiu ew. działań inwestycyjnych w tych rejonach.

6. Rejestr zabytków nieruchomych

- Do księgi zabytków nieruchomych województwa dolnośląskiego wpisanych jest 50 obiektów i zespołów obiektów, z tego na terenie miasta 35 i na terenie sołectw 15.
- Również obszar starego miasta w Gryfowie Śląskim objęty jest ochroną konserwatorską przez wpis do księgi zabytków woj. dolnośląskiego.
- Wśród obiektów wpisanych do księgi zabytków nieruchomych woj. dolnośląskiego przeważają budynki o funkcji mieszkalnej, obiekty sakralne oraz użyteczności publicznej. Aktualnie na terenie miasta i gminy Gryfów Śląski w księdze zabytków nieruchomych województwa dolnośląskiego znajdują się następujące obiekty:

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Gryfów Śląski	Stare Miasto	381	25.11.1956
2.	Gryfów Śląski	ratusz	A/832/1122	12.09.1964
3.	Gryfów Śląski	kościół parafialny p.w. św. Jadwigi	A/827/65	25.11.1949
4.	Gryfów Śląski	kocioł cmentarny p.w. św. Wawrzyńca	A/828/1521	31.01.1066
5.	Gryfów Śląski	cmentarz parafialny przy kościele cmentarnym	A/824/685/J	06.07.1981
6.	Gryfów Śląski	cmentarz komunalny, dawnej ewangelicki	A/823/686/J	06.07.1981
7.	Gryfów Śląski	mury obronne (pozostałości obwarowań miejskich)	A/825/1539	07.02.1966
8.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny przy ul. Bankowej 6	A/851/1130	12.09.1964
9.	Gryfów Śląski	zespół budynków mieszkalnych przy ul. Felczerskiej 1a (dawny nr 1), 2, 3, 4, 5, (dawny 5/6), 7 (dawny nr 8)	A/898/2089	20.08.1973
10.	Gryfów Śląski	zespół budynków mieszkalnych przy ul. Felczerskiej 6 (dawny nr 7), 12, 13	A/826/2093	24.10.1973
11.	Gryfów Śląski	budynek Bractwa Strzeleckiego, ul. Jeleniogórska 7	A/831/854/J	20.12.1984
12.	Gryfów Śląski	szkoła, ob. budynek mieszkalny, pl. Kościelny 8	A/848/1333/J	05.05.1998
13.	Gryfów Śląski	plebania, pl. Kościelny 9	A/849/1334/J	05.05.1998
14.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny przy ul. Lubańskiej 9	A/830/1020	14.01.1964
15.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny przy ul. Lubańskiej 10	A/829/1181/J	16.11.1994

16.	Gryfów Śląski	budynki mieszkalne, Rynek 1, 2 i 3	A/833/1534	07.02.1966
17.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 4	A/834/1022	14.01.1964
18.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 5	A/835/855/J	20.12.1084
19.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 6	A/836/1125	12.09.1964
20.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 10	A/837/1126	12.09.1964
21.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 11	A/838/1535	07.02.1966
22.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 12	A/839/1023	14.01.1964
23.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 13	A/840/1127	12.09.1965
24.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 14	A/841/1006/J	12.09.1991
25.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 15	A/842/1007/J	12.09.1991
26.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 16	A/843/1008/J	12.09.1991
27.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 18	A/844/1009/J	12.09.1991
28.	Gryfów Śląski	budynki mieszkalne, Rynek 31 i 32	A/897/1537	07.02.1966
29.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 33	A/845/1128	12.09.1964
30.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 34	A/846/1129	12.09.1964
31.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny, Rynek 37	A/847/1538	07.02.1966
32.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny przy ul. Sanatoryjnej 10	A/850/1021	14.01.1964
33.	Gryfów Śląski	budynek mieszkalny przy ul. Wojska Polskiego 50	A/852/1067/J	12.02.1991
34.	Proszówka	zespół pałacowy w Proszówce	A/855/519/J	13.03.1978
35.	Proszówka	ruiny zamku „GRYF”	A/853/497	12.12.1958
36.	Proszówka	założenie parkowe i wzgórze zamkowe	A/854/968/J	08.04.1989
37.	Rzęsiny	Pałac	A/856/486	20.02.1959
38.	Rzęsiny	park przypałacowy	A/857/659/J	30.09.1980
39.	Rzęsiny	kościół późnogotycki (ruiny)	A/858/930/J	14.03.1989
40.	Ubocze	kościół p.w. Nawiedzenia NMP	A/859/473	04.12.1958
41.	Ubocze	cmentarz przykościelny	A/860/1122/J	10.12.1992
42.	Ubocze	park przy pałacu nr 170	A/863/711/J	10.11.1981
43.	Ubocze	park podworski nr 264	A/864/786/J	11.05.1983
44.	Ubocze Dolne	dwór, nr 138	A/861/763/J	24.05.1982
45.	Ubocze Dolne	park przy dworze, nr 138	A/862/890/J	20.02.1987
46.	Ubocze-Kolonia	park, nr 66	A/865/712/J	10.11.1981
47.	Wieża	pastorówka, ob. budynek mieszkalny nr 65	A/866/1503	25.01.1966
48.	Wolbromów	pałac	A/868/616/J	26.02.1980
49.	Wolbromów	park przypałacowy	A/869/719/J	10.11.1989
50.	Wolbromów	cmentarz przykościelny	A/867/1106/J	19.05.1992

7. Rejestr zabytków ruchomych

Do księgi rejestru zabytków ruchomych województwa dolnośląskiego wpisanych jest 11 obiektów, jest to wyposażenie kościołów, rzeźbione epitafia na cmentarzu parafialnym, fontanna w Rynku i elementy budynków mieszkalnych.

Lp.	Miejscowość	Elementy objęte ochroną	Nr rejestru
1.	Gryfów Śląski	fontanna na rynku	B/1403/468/JG
2.	Gryfów Śląski	wyposażenie, elementy architektoniczne, epitafia, rzeźby z kościoła parafialnego p.w. św. Jadwigi	B/1404/520/1-44/JG
3.	Gryfów Śląski	wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Jadwigi	B/1405/542/1-32/JG
4.	Gryfów Śląski	ołtarz i ambona z kościoła cmentarnego p.w. św. Wawrzyńca	B/1406/543/1-2/JG
5.	Gryfów Śląski	rzeźbione epitafia znajdujące się na cmentarzu parafialnym przy ul. Lubańskiej	B/1407/469/1-34
6.	Gryfów Śląski	portale z XVIII w. w budynkach mieszkalnych przy ul. Lubańskiej	B/1408/513/1-5
7.	Gryfów Śląski	barokowe portale w budynkach mieszkalnych przy ul. Felczerskiej	B/1409/514/1-6
8.	Gryfów Śląski	portal i obramienia okien w budynku mieszkalnym przy ul. Garnacarskiej 1a	B/1410/515/JG
9.	Gryfów Śląski	portale, tablice erekcyjne, rzeźby i wazony w budynkach mieszkalnych w rynku	B/1411/517/1-10
10.	Gryfów Śląski	pożnobarokowe portale, rokokowa rzeźba i wazony z budynków mieszkalnych przy ul. Sanatoryjnej	B/1412/518/1-5
11.	Gryfów Śląski	portal i obramienia okna w budynku mieszkalnym ul. Bankowa 6 oraz portal w budynku przy ul. Bankowej 10	B/1413/519/1-3
12.	Rzęsiny	zabytkowe elementy wyposażenia kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Ostrobramskiej w Rzęsinach – ołtarz główny – Tryptyk Czterech Dziewic – szafa środkowa Tryptyku Czterech Dziewic – lewe skrzydło Tryptyku Czterech Dziewic – prawe skrzydło Tryptyku Czterech Dziewic	1317/B/06/1-26 1317/B/06/1 1317/B/06/2 1317/B/06/3 1317/B/06/4

		– ołtarz boczny – Tryptyk św. Marii, św. Katarzyny i św. Barbary – szafa środkowa Tryptyku św. Marii, św. Katarzyny i św. Barbary – lewe skrzydło Tryptyku św. Marii, św. Katarzyny i św. Barbary – prawe skrzydło Tryptyku św. Marii, św. Katarzyny i św. Barbary – ołtarz boczny – Tryptyk św. Anny Samotrzeć – szafa środkowa Tryptyku św. Anny Samotrzeć – lewe skrzydło Tryptyku św. Anny Samotrzeć – prawe skrzydło Tryptyku św. Anny Samotrzeć – ambona – obraz – Ostatnia Wieczera – obraz – Wjazd do Jerozolimy – obraz – Pokłon Pasterza – obraz – Zmartwychwstanie – epitafium – obraz – Ukrzyżowanie i Zmartwychwstanie – obraz – Krucyfiks z klęczącą parą – chrzcielnica – renesans – chrzcielnica – klasycyzm – prospekt organowy wraz z instrumentem muzycznym – krucyfiks – krzyż ołtarzowy – zamek (drzwi wejściowe)	1317/B/06/5 1317/B/06/6 1317/B/06/7 1317/B/06/8 1317/B/06/9 1317/B/06/10 1317/B/06/11 1317/B/06/12 1317/B/06/13 1317/B/06/14 1317/B/06/15 1317/B/06/16 1317/B/06/17 1317/B/06/18 1317/B/06/19 1317/B/06/20 1317/B/06/21 1317/B/06/22 1317/B/06/23 1317/B/06/24 1317/B/06/25 1317/B/06/26
13.	Ubocze	zabytkowe elementy wyposażenia kościoła filialnego p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Uboczu – Ołtarz główny – Obraz – Ukrzyżowanie – Obraz – Ostatnia Wieczera – Rzeźba – Mojżesz – rzeźba – Zachariasz – rzeźba – Chrystus Zmartwychwstały – Rzeźba – Prorok – Ambona – Rzeźba – Maria z dzieciątkiem – Obraz – Święta Rodzina – Obraz – Święty Antoni – Kropielnica – Dzwon (renesans) – Dzwon (historyzm) – Epitafium C.Ch.A. Kullmanna – Epitafium Johanna Gotlieba Kullmanna – Epitafium Friedricha Gustawa Henachaneta – Epitafium	1360/B/06/1-18 1360/B/06/1 1360/B/06/2 1360/B/06/3 1360/B/06/4 1360/B/06/5 1360/B/06/6 1360/B/06/7 1360/B/06/8 1360/B/06/9 1360/B/06/10 1360/B/06/11 1360/B/06/12 1360/B/06/13 1360/B/06/14 1360/B/06/15 1360/B/06/16 1360/B/06/17 1360/B/06/18
14.	Gryfów Śląski Przedszkole miejskie przy ul. Młyńskiej	– Polichromowana dekoracja ścian klatki schodowej – Malowidło ściennie „Putta z banderolą” – Dekoracja sztukatorska stropu – Dekoracja sztukatorska stropu – Dekoracja sztukatorska stropu – Dekoracja sztukatorska stropu – Dekoracja sztukatorska stropu – Dekoracja sztukatorska stropu – Dekoracja sztukatorska stropu – Dekoracja sztukatorska stropu – Wystrój stolarski – boazerie, obramienia drzwi, dekoracja snycerska stropu – Stolarka drzwiowa – Wystrój stolarski – boazerie, obramienia drzwi, szafka wbudowana w boazerię – Wystrój stolarski – boazerie, obramienia drzwi – Wystrój stolarski – obramienia drzwi, okiennice, dekoracja snycerska stropu – Wystrój stolarski – boazerie, obramienia drzwi, dekoracja snycerska stropu – Wystrój stolarski – boazerie, stolarka drzwiowa – Dekoracja snycerska stropu – Dekoracja snycerska stropu – Piece kaflowe – Oslony na grzejniki	B/1995/1 B/1995/2 B/1995/3 B/1995/4 B/1995/5 B/1995/6 B/1995/7 B/1995/8 B/1995/9 B/1995/10 B/1995/11 B/1995/12 B/1995/13 B/1995/14 B/1995/15 B/1995/16 B/1995/17 B/1995/18 B/1995/19 B/1995/20 B/1995/21 B/1995/22

		– Balustrada schodów – Balustrada tralkowa – Parkiet – Posadzka – Lampion – Świecznik – Fontanna – Kraty okienne – Kraty bram wjazdowych i ogrodzenie – Witraż	B/1995/23 B/1995/24 B/1995/25 B/1995/26 B/1995/27 B/1995/28 B/1995/29 B/1995/30 B/1995/31 B/1995/32
--	--	---	--

8. Rejestr zabytków archeologicznych

Na terenie miasta i gminy zarejestrowano 153 stanowiska archeologiczne w tym jedno wpisane do rejestru zabytków – grodzisko średniowieczne w Rząsinach z XIV–XV wiek. Największe skupiska tych stanowisk występują w rejonie Ubocza, Wolbromowa, Gryfowa i Proszówki.

9. Gminna ewidencja zabytków

Zgodnie z art. 21 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* „ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy” oraz z art. 22 pkt 4.

Ewidencją zostają objęte zabytki architektury i budownictwa: zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych oraz zabytki archeologiczne. Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomości spoczywa na Burmistrzu Gminy i Miasta (art. 22 pkt 4 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*). Miasto i gmina posiada wykaz obiektów zabytkowych, objętych ewidencją gminną. Wykaz ten, został sporządzony jako integralna część *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Gryfów Śląski*.

Gminna ewidencja nie jest dokumentem zamkniętym; winna być uzupełniana i weryfikowana. Jej zmiany nie powodują nieważności ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami.

Ewidencja gminna winna podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m.in. na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji etc.), w oparciu o dane dostarczane z WUOZ delegatury w Jeleniej Górze uzupełnianiu o wpisy do rejestru zabytków, nowe ustalenia naukowe oraz w oparciu o dane WUOZ uzupełnianiu i weryfikacji wykazu stanowisk archeologicznych.

– Gminna ewidencja zabytków – zabytki nieruchome

Ewidencją gminną miasta i gminy Gryfów Śląski objęto 763 obiekty i zespoły obiektów. Najliczniejszą grupę obiektów ujętych w ewidencji (w tym obiektów objętą ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków) stanowią obiekty zlokalizowane w obrębie miasta Gryfów Śląski. (ok. 45% obiektów).

– Gminna ewidencja zabytków – zabytki archeologiczne

Ponadto w obszarze miasta i gminy zidentyfikowano 140 stanowisk archeologicznych. Największe skupiska tych stanowisk występują w rejonie Ubocza, Wolbromowa, Gryfowa i Proszówki.

Ewidencja stanowisk archeologicznych

Miejsce	Nr w miejscowości	Numer obszaru	Nr na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia
GRYFÓW ŚLĄSKI	1	81–13	1	ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT
GRYFÓW ŚLĄSKI	2	81–13	2	SKARB	ON PO 1627
GRYFÓW ŚLĄSKI	3	81–13	3	ŚLAD OSADNICTWA	EP.KAMIENIA
GRYFÓW ŚLĄSKI	4	81–13	4	GRODZISKO	ŚREDNIOWIECZE
GRYFÓW ŚLĄSKI	5	81–13	5	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE
GRYFÓW ŚLĄSKI	6	81–13	7	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII–XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	7	81–13	9	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII–XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	8	81–13	10	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII–XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	9	81–13	11	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII–XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	10	81–13	12	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII–XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	11	81–13	13	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII–XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	12	81–13	14	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII–XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	13	81–13	15	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII–XV

Miejsce	Nr w miejscowości	Numer obszaru	Nr na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia
GRYFÓW ŚLĄSKI	14	81-13	16	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	15	81-13	17	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	16	81-13	18	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	17	81-13	19	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	18	81-13	20	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	19	81-13	21	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	20	81-13	22	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	21	81-13	23	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	22	81-13	63	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	23	81-13	64	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	24	81-13	65	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	25	81-13	66	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	26	81-13	67	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	27	81-13	68	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	28	81-13	69	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	29	81-13	70	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	30	81-13	71	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	31	81-13	72	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	32	81-13	73	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	33	81-13	74	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	34	81-13	75	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	35	81-13	76	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	36	81-13	77	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	37	81-13	78	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	38	81-13	85	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	39	81-13	86	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
GRYFÓW ŚLĄSKI	40	81-13	106	OBOZOWISKO	PALEOLIT GÓRNY
KRZEWIE WIELKIE	1	81-13	52	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
KRZEWIE WIELKIE	2	81-13	53	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
KRZEWIE WIELKIE	3	81-13	54	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
KRZEWIE WIELKIE	4	81-13	55	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
KRZEWIE WIELKIE	5	81-13	57	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
KRZEWIE WIELKIE	6	81-13	58	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
KRZEWIE WIELKIE	7	81-13	59	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
KRZEWIE WIELKIE	8	81-13	60	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
KRZEWIE WIELKIE	9	81-13	61	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
KRZEWIE WIELKIE	10	81-13	62	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
MŁYŃSKO	1	82-13	29	OSADA?	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
MŁYŃSKO	2	82-13	30	OSADA?	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
MŁYŃSKO	3	82-13	31	OSADA?	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
MŁYŃSKO	4	82-13	32	OSADA?	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
MŁYŃSKO	5	82-13	33	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
MŁYŃSKO	6	82-13	34	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
MŁYŃSKO	7	82-13	35	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
MŁYŃSKO	8	82-13	36	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
MŁYŃSKO	9	82-13	37	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
MŁYŃSKO	10	82-13	38	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
MŁYŃSKO	11	82-13	39	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
MŁYŃSKO	12	82-13	40	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
PROSZÓWKA	1	82-13	41	GRODZISKO-ZAMEK	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XIV

Miejsce	Nr w miejscowości	Numer obszaru	Nr na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia
PROSZÓWKA	2	82-13	42	KAPLICA I ŹRÓDŁO KULTOWE	ŚREDNIOWIECZE-ON
PROSZÓWKA	3	82-13	43	OSADA?	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
PROSZÓWKA	4	82-13	44	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
PROSZÓWKA	5	82-13	45	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
PROSZÓWKA	6	82-13	46	OSADA?	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
PROSZÓWKA	7	82-13	47	OSADA?	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
PROSZÓWKA	8	82-13	48	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
PROSZÓWKA	9	82-13	49	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
PROSZÓWKA	10	81-13	79	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
PROSZÓWKA	11	82-13	50	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
PROSZÓWKA	12	81-13	80	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
PROSZÓWKA	13	82-13	51	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
PROSZÓWKA	14	81-13	81	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
PROSZÓWKA	15	82-13	52	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
PROSZÓWKA	16	81-13	82	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
PROSZÓWKA	17	82-13	53	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
PROSZÓWKA	18	81-13	83	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
PROSZÓWKA	19	82-13	54	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
PROSZÓWKA	20	81-13	84	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
PROSZÓWKA	21	82-13	55	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE
PROSZÓWKA	22	81-13	107	OBOZOWISKO	MEZOLIT
PROSZÓWKA	23	82-13	56	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
PROSZÓWKA	24	82-13	57	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV
PROSZÓWKA	24	82-13	57	ŚLAD OSADNICTWA	EP.KAMIEŃ
RZAŚINY	1	80-13	1	GRODZISKO	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
RZAŚINY	1	80-13	1	ZAMEK	ŚREDNIOWIECZE
RZAŚINY	2	80-13	20	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	3	80-13	21	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	4	80-13	22	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	5	80-13	23	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	6	80-13	24	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	7	80-13	25	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	8	80-13	31	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	9	80-13	32	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	10	80-13	33	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	11	80-13	34	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	12	80-13	35	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	13	80-13	36	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	14	80-13	37	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
RZAŚINY	15	80-13	38	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	1	80-13	13	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	2	81-13	47	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	3	80-13	14	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	4	80-13	15	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	5	80-13	16	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	6	80-13	17	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	7	80-13	18	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	8	80-13	19	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	9	80-13	29	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	10	80-13	30	ŚLAD OSADNICTWA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	11	80-13	39	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	12	80-13	40	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	13	80-13	41	OSADA	POŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV

Miejsce	Nr w miejscowości	Numer obszaru	Nr na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia
UBOCZE	14	80-13	42	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	15	80-13	43	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	16	80-13	44	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	17	80-13	45	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	18	80-13	46	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	19	80-13	47	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	20	80-13	48	OSADA	ŚREDNIOWIECZE
UBOCZE	21	80-13	49	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	22	80-13	50	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	23	80-13	51	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	24	80-13	54	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	25	80-13	55	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	26	80-13	56	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	27	80-13	57	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	28	80-13	58	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	29	80-13	59	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	30	80-13	60	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	31	80-13	61	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	32	80-13	62	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	33	80-13	63	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	34	80-13	64	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	35	81-13	6	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	36	81-13	8	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	37	81-13	48	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	38	81-13	49	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	39	81-13	50	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
UBOCZE	40	81-13	51	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WIEŻA	1	81-13	102	ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT (MEZOLIT?)
WIEŻA	2	81-13	103	ŚLAD OSADNICTWA	EP.KAMIENIA?
WIEŻA	3	81-13	104	ŚLAD OSADNICTWA	HALSZTAT
WIEŻA	4	81-13	87	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WIEŻA	5	81-13	88	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WIEŻA	6	81-13	89	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WIEŻA	7	81-13	90	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WIEŻA	8	81-13	91	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WIEŻA	9	81-13	100	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WIEŻA	10	81-13	101	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	1	79-13	84	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	2	79-13	85	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	3	79-13	86	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	4	79-13	87	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	5	79-13	88	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	6	79-13	89	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	7	79-13	90	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	8	79-13	91	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	9	79-13	92	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	10	79-13	93	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	11	79-13	106	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	12	79-13	107	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	13	79-13	108	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	14	79-13	109	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	15	79-13	110	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV
WOLBROMÓW	16	79-13	111	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV

Spis konserwatorski dla miasta i gminy Gryfów Śląski zawiera aktualnie 698 obiektów:

Gryfów Śląski	– 307 obiektów (obiekty kultury, budynki przemysłowe, domy mieszkalne, cmentarze oraz obiekty techniczne),
Proszówka	– 44 obiekty (budynki mieszkalne i gospodarcze, park, folwark, kaplica wotywna, szkoła, transformator),
Rząsiny	– 97 obiektów (ruiny zamku, kościół, cmentarz, plebania, szkoła, remiza, transformatory oraz budynki mieszkalne i gospodarcze),

Ubocze	– 88 obiektów (założenia pałacowo-parkowe, kościoły, cmentarz, dom pogrzebowy, szkoła, świetlica, budynki mieszkalne i gospodarcze oraz szkoła),
Wieża	– 40 obiektów (kościoły, budynki mieszkalne i gospodarcze),
Wolbromów	– 25 obiektów (kościół, zespół pałacowo-parkowy, folwark oraz budynki mieszkalne i gospodarcze),
Krzewie Wielkie	– 38 obiektów (świetlica, szkoła, budynki mieszkalne i gospodarcze),
Młyńsko	– 59 obiektów (szkoła, budynki mieszkalne i gospodarcze, transformator).

10. Charakterystyka zasobów kulturowych miasta i gminy

Charakterystyka ogólna

Miejscowości wchodzące w skład gminy Gryfów Śląski, historycznie rzecz ujmując, położone są na terenie dawnego piastowskiego Księstwa Świdnicko-Jaworskiego, dzieląc jego koleje losu. Po wygaśnięciu linii świdnicko-jaworskiej Piastów Śląskich w 1392 r. tereny te przechodzą we władanie Korony Czeskiej, a następnie wchodzą w skład Monarchii Habsburskiej. W wyniku wojen śląskich od 1741 r. całość ziem śląskich przeszła we władanie Prus, a w rezultacie dalszych wydarzeń historycznych stała się częścią Cesarstwa Niemieckiego. Po 1945 r. wróciła do Polski.

Miejsko-wiejska gmina Gryfów Śląski należy do grona gmin zasobnych w wysokiej klasy zabytki architektury i dzieła sztuk przedstawiających, zajmujących ważne miejsce w historii sztuki Dolnego Śląska i całej Polski. Występujące na jej terenie wybitne dzieła sztuki pochodzą z czasów średniowiecza, renesansu i baroku. Największe ich skupienie występuje w stolicy gminy – mieście Gryfów Śląski. Znajdują się tutaj unikalne przykłady architektury mieszczańskiej, obiekty municypalne, sakralne, sepulkralne. Samo miasto posiada dobrze zachowany średniowieczny układ przestrzenny pochodzący z czasów lokacji miasta, z prostokątnym rynkiem z umieszczonym pośrodku ratuszem i kratownicą ulic ograniczonych częściowo zachowanym pierścieniem murów obronnych. Poza terenem miasta również występują cenne zabytki, swoją klasą nieustępujące realizacjom miejskim. Należy tu przykładowo wymienić renesansowy dwór w Rzęsinach, przebudowany w dobie baroku na okazały pałac. Bardzo interesującymi obiektami są zachowane w formie trwałej ruiny średniowieczne zamki obronne Gryf koło Proszówki i Podskale koło Rzęsін. Są one ważne również ze względów historycznych, jako wielowiekowe siedziby znanych rodów śląskich: Schaffgotschów i Talkenbergów. Szczególnie rezydujący na zamku Gryf potężni Schaffgotschowie odcisnęli swoje wyraźne piętno na historii i życiu mieszkańców samego Gryfowa i okolicznych ziem. W rozplanowaniu przestrzennym miejscowości dominują typowe układy ulicowe, których przykładami są Ubocze, Wolbromów, Rzęsiny, Proszówka i Wieża. Unikalnym zjawiskiem jest wioska Ubocze, na terenie której istniały w różnym stopniu zachowane do dzisiaj cztery odrębne majątki ziemskie z rezydencjami. Całości obrazu dopełniają obiekty sakralne w Uboczcu i Wolbromowie, rezydencje w Proszówce i Wolbromowie, parki i cmentarze. Zabytkami techniki występującymi na terenie gminy są kamienne mosty i wiadukty, dworce i urządzenia kolejowe, hale fabryczne i urządzenia zakładów odzieżowych w Gryfowie.

Gryfów Śląski

Największą miejscowością oraz stolicą gminy jest miasto Gryfów Śląski. Na jego terenie koncentruje się również większość obiektów zabytkowych. Jest to jedno ze starszych miast regionu. Tradycja założenia miasta wiąże z osobą księcia Bolesława Wysokiego, panującego w latach 1163 do 1201. Jako miejscowość o ustabilizowanym już znaczeniu pojawia się w dokumentach w 1249 r. w czasach panowania na tych terenach księcia Bolesława Rogatki. Gryfów był w tym okresie tranzytowym ośrodkiem handlowym położonym na ważnym szlaku kupieckim z Lubania do Jeleniej Góry, a stamtąd przez Boków wiodącym do Wrocławia i Świdnicy. Około 1300 r. miasto otrzymało od Bolka I Świdnickiego pierścień murów obronnych zaopatrzonych w bramy. Prawa miejskie na wzór Lwówka uzyskał Gryfów Śląski dopiero w 1354 roku od księcia Bolka II Świdnicko-Jaworskiego. Po śmierci ostatniego Piasta z linii świdnickiej, okoliczne dobra przeszły we władanie potężnego rodu Schaffgotschów, którzy wywierali znaczny wpływ na sytuację i dzieje mieszkańców miasta. Miasto po okresie stagnacji w XV w. związanym z katastrofami, wojnami husyckimi i epidemiami rozwijało się pomyślnie, również w oparciu o miejscowe tkactwo lnu. Ten okres rozkwitu Gryfowa przerwany został serią klęsk, jaka spadła na miasto w XVII w. Należy tu wymienić wielki pożar, w 1603 r., który strawił całe miasto, powódzie w 1608, 1609 i 1613 r., klęskę głodu w 1617 i zarazy dziesiątkujące ludność miasto w 1610 i 1613 r. Następny tragiczny pożar miał miejsce w 1624 r. Ponadto w wyniku działań wojennych w wojnie trzydziestoletniej miasto zostało spalone w 1634 r. Po tej serii klęsk nastąpił stopniowy rozwój miasta, przerywany kolejnymi wojnami. Od 1775 r. miasto należało do stowarzyszenia kupców lnu, wraz z Jelenią Górą i Kowarami. W 1764 r. powstała tu pierwsza manufaktura. Większe ożywienie nastąpiło dopiero w 2 poł. XIX w., kiedy miasto rozwinęło się jako lokalny ośrodek przemysłowy. W 1865 roku zbudowano linię kolejową łączącą Gryfów Śląski z Jelenią Górą, Lwówkiem, Świeradowem i Zgorzelcem.

Miasto zachowało swój zasadniczy, ukształtowany jeszcze w okresie średniowiecza, układ urbanistyczny z prostokątnym rynkiem i umieszczonym w jego centrum ratuszem. Pierwotnie miasto otoczone było pierścieniem murów obronnych wraz z basztami i bramami, zachowanych obecnie tylko w niewielkich

fragmentach. Na terenie Gryfowa Śląskiego zachowało się kilka wybitnych zabytków, o dużym znaczeniu dla dziejów sztuki śląskiej. Najwybitniejszym z nich jest miejski kościół parafialny p.w. św. Jadwigi. Po raz pierwszy wzmiankowany jest w 1252 r. W swojej obecnej formie, po pożarze w 1408 r. oraz po spaleniu w 1427 r. w trakcie wojen husyckich, ukończony został w 1512 r. Posiada wcześniejsze gotyckie prezbiterium, nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym, spływającym na figuralne wsporniki. Nawy boczne nakryte są późnogotyckimi sklepieniami sieciowymi z 1512 r. Nawa główna nakryta jest sklepieniem kolebkowym. Bardzo cennym elementem wyposażenia kościoła, nieposiadających analogii wśród innych obiektów sakralnych Dolnego Śląska, jest pochodząca z 1551 r. renesansowa dekoracja sgraffitowa, pokrywająca całą powierzchnię sklepienia nawy głównej. Odkryto ją spod przemalowań w 1928 r., niestety przeprowadzona konserwacja odwróciła pierwotną kolorystykę dekoracji, utrwalając jej negatyw. Na podzielonym na kwadratowe pola sklepieniu wśród obfitości renesansowej dekoracji roślinnych umieszczono liczne przedstawienia figuralne o treści religijnej. Twórcą tej oryginalnej dekoracji są Włosi – Dominik Dipar i Jan Dalbor. W przylegającej do nawy głównej od strony południowej kaplicy grobowej Schaffgotschów znajduje się wybitne dzieło sztuki, jakim jest zbiorowe epitafium Schaffgotschów. To monumentalne, wykute z piaskowca renesansowe dzieło, wykonane zostało w 1585 r. przez Hansa Klintscha z Pirny (Saksonia). Zawiera on umieszczone na architektonicznym tle z inskrypcjami i płaskorzeźbami 11 całopostaciowych stojących figur, przedstawiających zmarłych w tragicznych okolicznościach na przestrzeni krótkiego czasu członków rodziny Schaffgotschów. Wyjątkowym dziełem jest wielki ołtarz główny, w całości rzeźbiony, powstały w 1606 roku, wykonany przez Pawła Meyera z Marienburga. W swoim zasadniczym typie stanowi on późnorenesansowe nawiązanie do gotyckich tryptyków. Kwatery ołtarza wypełnione są dużą ilością rzeźb oraz drobnych płaskorzeźbionych scen biblijnych, pogrupowanych w trzech coraz mniejszych kondygnacjach, z ażurowym zwieńczeniem i płaskorzeźbioną predellą z Ostatnią Wieczerzą. Ponadto w kościele zwraca uwagę renesansowa rzeźbiona kamienna chrzcielnica z 1588 r. oraz barkowe ołtarze boczne i ambona. Z innych cenniejszych obiektów zabytkowych na terenie miasta należy wymienić kaplicę cmentarną św. Wawrzyńca, z 1560 r., przebudowaną w 1605 i 1856 r., jednonawową z o wnętrzu nakrytym drewnianym stropem. Oprócz budowli sakralnych miasto posiada szereg cennych budowli komunalnych, do których należy Ratusz, usytuowany centralnie na środku Rynku. Pierwotnie była to budowla renesansowa, przebudowana gruntownie w XVIII w. i nieumiejętnie restaurowana w 1849 r. Wieża zbudowana została w 1632 r. i po pożarze, który miał miejsce w 1929 r., uzupełniona obecnie istniejącym kontrowersyjnym nowoczesnym żelbetowym hełmem. Miasto w znacznym stopniu posiada zachowaną interesującą zabudowę staromiejską. Wokół rynku na trzech pierzejach zachowała się bardzo cenna historyczna zabudowa, sięgająca swoimi początkami końca XVI i początków XVII w., z zachowanym układem przestrzennym, i bogatym renesansowym i barokowym detałem architektonicznym i elementami wyposażenia wnętrza. Z istniejących budowli na szczególną uwagę zasługują kamienice: nr 4 z tablicą inskrypcyjną z datami 1593 i 1716, nr 5, z 2 poł. XVI w., 12 z XVI/XVII w. o bogato zdobionej elewacji, nr 13, 14, 32, 34, wymieniacząc tylko najbardziej interesujące. Dużą stratą dla ogólnego wizerunku centrum miasta stało się rozebranie pierzei północnej rynku i wypełnienie jej tandetną architekturą blokową w technologii wielkiej płyty. Z innych obiektów zabytkowych na terenie miasta, oprócz licznych domów mieszkalnych z XVIII i XIX w., które zebrane zostały w załączonym wykazie, należy jeszcze wymienić znajdującą się przy kościele dawną szkołę parafialną z 1587 r., cmentarz komunalny z zachowaną dużą ilością barokowych i XIX nagrobków, zespół budynków dawnego sanatorium przy ul. Rolnej 26 i 27, folwark rolny z 1813 r. na terenie dawnego przysiółka Sadek (ul. Rolna 7) oraz jako zabytki techniki budynki i urządzenia stacji kolejowej oraz obiekty należące do Zakładów Odzieżowych Gryfeks.

Krzewie Wielkie

Miejscowość o nieregularnej zabudowie okrężnej, luźno i swobodnie zakomponowanej. Brak cennych obiektów zabytkowych. Z istniejącej zabudowy na uwagę zasługują budynki: nr 12, 14, 15, 21, nr 43, 65, 72, 85 i 89. Ponadto na terenie miejscowości znajdują się cmentarz z końca XIX w. z domem pogrzebowym i pomnikiem poległych w I wojnie światowej mieszkańców wsi.

Młyńsko

Duża wioska nieregularnym układzie przestrzennym. Nie posiada cennych obiektów zabytkowych. W zabudowie wsi wyróżniają się budynki: nr 22, 31 wraz z zagrodą, nr 49, 56, 57, 58 wraz z zabudową zagrody, 76 i 91.

Proszówka

Długa łańcuchowa wieś na południe od Gryfowa Śląskiego o długiej i bogatej historii związanej z istnieniem tutaj grodu, a później znanego średniowiecznego zamku obronnego Gryf. Na terenie wsi znajdują się kilka bardzo ważnych i cennych obiektów zabytkowych. Początki słowiańskiego grodu tradycja umiejscawia w czasach Bolesława Chrobrego w XI w. Pierwotny zamek powstał przypuszczalnie w czasach Bolesława Wysokiego w XII w., rozbudowany w początkach XIII w. przez Henryka Brodatego. W 1242 r. wymieniony jest jako siedzibą kasztelani. Obecnie istniejący kamienny zamek obronny (zamek górny) zbudowany został przypuszczalnie w poł. XIII w. przez księcia Konrada Głogowskiego. Po wygaśnięciu Piastów Świdnickich zamek stał się własnością korony czeskiej i dzierżawiony był rodom rycerskim. Od 1400 r. zamek znalazł się w rękach znanego możnego rodu śląskiego Schaffgotschów, po

procesach sądowych w 1419 r. stając się ich własnością. W rękach Schaffgotschów warownia pozostała aż do czasów ostatecznego opuszczenia zamku w końcu XVIII w. w związku z budową u podnóża nowej rezydencji. Zamek położony jest na wysokim wzgórzu bazaltowym górującym nad najbliższą okolicą. Składa się z zamku górnego, najstarszego zbudowanego w średniowieczu, średniego i dolnego, każdy otoczony własnym systemem murów obronnych. W 1511 r. w części wschodniej zbudowano trójkondygnacyjną wieżę mieszkalną. Dalsza rozbudowa miała miejsce w 1546 r. kiedy ufortyfikowano całość założenia w duchu nowożytnych rozwiązań obronnych. Zamek ponownie rozbudowano w 1745 r. po zajęciu Śląska przez króla pruskiego Fryderyka II, dodając kolejne umocnienia, a w 1778 przekształcono go w niewielką twierdzę. Po opuszczeniu zamku w 1798 r. warownia stopniowo popadła w ruinę. W 1799 roku częściowo rozebrano mury zamkowe, aby uzyskać budulec na budowę folwarku przy pałacu. Obecnie zamek jest malowniczą trwałą ruiną chętnie odwiedzaną przez turystów, również ze względu na niezwykle rozległy widok jaki roztacza się na okolicę. Nieopodal zamku na sąsiednim wzgórzu znajduje się interesująca niewielka barokowa kaplica Leopolda, założona na rzucie kolistym, ufundowana zgodnie z tradycją w 1657 r. przez Jakuba Schaffgotscha, na pamiątkę zgubienia i znalezienia pierścienia ślubnego. U podnóża zamku Gryf w latach 1798–1800 Jan Nepomuk Schaffgotsch wznosił nową rezydencję, utrzymaną w formach późnego baroku. Jest to założenie na planie prostokąta z ryzalitami na osi fasady i przeciwległej elewacji ogrodowej, dwukondygnacyjne, nakryte dachem mansardowym, z portalem balkonowym na osi głównej fasady. Obok wznoszą się współczesne pałacowi zabudowania gospodarcze, założone na czworoboku otoczone murem z narożnymi kolistymi wieżami, nakrytymi stożkowymi dachami, co przydaje im wyglądu budowli obronnych. Przy pałacu znajduje się park krajobrazowy, obejmujący również wzgórze zamkowe. Z innych obiektów na terenie wioski do bardziej interesujących należą domy: 11, 22, 25, 32, 33, 34, 42, 44, 45, 46, 52, 56, 69, 72 oraz stacja PKP i stylizowana wieża transformatora.

Rząsiny

Duża wieś typu ulicówka znajdująca się na północ od Gryfowa Śląskiego. Jedna z najstarszych i historycznie najważniejszych wsi na terenie gminy, wzmiankowana w 1305 r. o dobrze zachowanym układzie przestrzennym. Na terenie wsi znajduje się kilka cennych obiektów zabytkowych. W centrum znajduje się zachowany po pożarze w 1972 r. w stanie ruiny gotycki kościół cmentarny, wymieniony w dokumentach w 1376 r. Jest to powstała w pocz. XV w. jednonawowa budowla z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Do naszych czasów zachowały się mury obwodowe wraz ze szczytami oraz fragmenty gotyckiego detalu architektonicznego. Kościół poewangelicki, pełniący obecnie funkcję kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Ostrobramskiej, powstał w 2 poł. XVIII w. Jest to typowa salowa budowla protestancka z kondygnacją empor wewnątrz, o niczym niewyróżniającej się architekturze. Jego bogactwem jest niezwykle bogaty i cenny wystrój wnętrza, przeniesiony do niego w 1950 r. z pobliskiego kościoła gotyckiego. Składają się na niego niezwykle cenne trzy gotyckie ołtarze szafkowe (tzw. tryptyki), chronologicznie i stylistycznie zróżnicowane, powstałe ok. 1410 r., 1470 i w latach 1500–1510. Stanowią dobrą ilustrację przemian stylowych zachodzących w rzeźbie i malarstwie w obrębie stylu gotyckiego. Taka ilość gotyckich retabulów zachowana do naszych czasów w skromnym wiejskim kościele jest ewenementem w skali Dolnego Śląska. Ponadto we wnętrzu kościoła znajduje się również inne cenne dzieła, takie jak chrzcielnica o cechach stylowych późnogotyckich i wczesnorenesansowych, renesansowa ambona z 1584 r. oraz malowane na deskach epitafia z 1604 r. Kolejnym interesującym obiektem na terenie Rząsin jest renesansowy pałac, zbudowany w 2 poł. XVI w. przez Talkenbergów, przebudowany w XVIII i XX w. Jest to budowla na rzucie prostokąta z kolumnowym portykiem o formach klasycystycznych umieszczonym na osi w elewacji frontowej, nad którym znajduje się barkowy kartusz herbowy. W pomieszczeniach parteru zachowały się pomieszczenia zasklepione renesansową kolebką z wydatnie zaznaczonymi szwami sklepiennymi oraz bogatą kamieniarką renesansową. Na drugiej kondygnacji znajdują się barokowe pomieszczenia z kominkiem i sklepieniami dekorowanymi bogatą sztukaterią. Renesansowy detal kamieniarski występuje również w dekoracji elewacji zewnętrznych. Przy pałacu założono w początkach XIX w. rozległy park krajobrazowy. Wg informacji z dokumentów pałac w Rząsinach w 1580 r. należał do Talkenbergów z pobliskiego Podskale, którzy od średniowiecza byli właścicielami wioski. W nich też należy upatrywać inicjatorów budowy renesansowego pałacu, którego detalu architektonicznego wykazuje znaczne podobieństwo do zastosowanego w równoległym powstającym pałacu w Płakowicach koło Lwówka Śląskiego, również będącego w rękach Talkenbergów. Następnie, przed 1606 r., dobra rząsińskie nabył Heirich von Hohberg. W czasach późniejszych miały miejsce liczne zmiany właścicieli. Znajdował się on w rękach m.in. rodzin von Lestów, von Poser, von Schweinitz, von Schmettau, von Braufe i innych. Po drugiej wojnie światowej pałac wykorzystywany był jako ośrodek kolonijny, obecnie jest w rękach prywatnych. Z innych obiektów na terenie wioski na uwagę zasługują: domy nr 25, 30, 32, 33, 67, 70, 71, 79, 84, 109, 117, 125, 129 i 133.

W pobliżu Rząsin na górującym nad okolicą wzgórzu znajdują się ruiny średniowiecznego zamku obronnego Podskale, wzmiankowanego w 1305 r. Został on wzniesiony przez znaną rodzinę Talkenbergów, z Łużyc, stając się ich gniazdem rodowym na Śląsku. Pierwotnie składał się z zamku górnego i dolnego, posiadał duże naturalne walory obronne. Zamek w 1479 został zdobyty i zniszczony roku przez króla Macieja Korwina, przy zbrojnej pomocy mieszczan lwóweckich, gdy jeden z Talkenbergów zajął się rozbojem okolicznej ludności. Na początku XVI wieku zamek został odbudowany

przez Krzysztofa Talkenberga, jednak już jego syn opuścił zamek, przenosząc się do Płakowic. Od tego czasu popadł w ruinę. W 1818 r. został w znacznym stopniu rozebrany. Obecnie zachowane nikłe ślady murów.

Ubocze

Najdłuższa wioska na terenie gminy, o dobrze zachowanym historycznym układzie przestrzennym o charakterze łańcuchowym. Pierwsza wzmianka o wiosce pochodzi z 1305 r., w której wymieniony jest kościół. Na terenie miejscowości istniały aż cztery majątki, w Uboczu Dolnym, Średnim i Górnym oraz Uboczu Kolonia, co jest ewenementem niespotykanym na terenie Dolnego Śląska. Pozostały po nich zachowane w większym lub mniejszym stopniu założenia pałacowo-folwarczno-parkowe, które znajdują się obecnie na posesjach nr 264, 170, 138 oraz w Uboczu Kolonii – nr 66. W historii wsi w pewnych okresach występuje jeden właściciel całej miejscowości, posiadający wszystkie majątki, w pewnych zaś podzielona jest na odrębne części należące do kilku właścicieli. Najstarsze wzmianki o właścicielach pochodzą z 1371 r., kiedy to Hensche Coppa von Zeidlitz sprzedął górną i środkową część wsi Piotrowi von Spiller. Ród von Zeidlitzów posiadał pozostałą część miejscowości jeszcze długo, bowiem w 1583 r. Hans i Kaspar von Zedlitz sprzedali Christophowi von Spiller łąki i jeziora. Rodzina von Spidlerów przyłączyła do swoich włości przed 1635 r. również Ubocze Dolne. Oni to również założyli majątek w Uboczu Kolonii (Kessel). Zmiany właścicieli były częste i nie ma potrzeby wszystkich ich przytaczać, ograniczając się do najważniejszych. Dokumenty z lat 1676 i 1681 wskazują, że Ubocze Dolne należało wówczas do Joachanna Friedricha von Lüttitza, Natomiast Ubocze Środkowe i Kolonia pozostawały we władaniu Spillerów (do 1699 r.). Ubocze Górne sprzedano w 1652 r. Antonusowi Tannerowi. Po licznych zmianach właścicieli w 1749 roku wszystkie cztery folwarki należały do Johanna Karla Prenzela. W 1845 r. posiadaczem całej miejscowości jest Johann von Hoffman, a w 1866 r. bankier Robert Thode. Później znów obserwujemy rozdrobnienie własności aż do II wojny światowej. Najbardziej interesującym obiektem zabytkowym zachowanym na terenie wioski jest kościół filialny p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, wzmiankowany już w 1305 r. Obecna budowla powstała w 2 poł. XVI wieku, jednonawowa z kwadratowym prezbiterium nakrytym sklepieniem kolebkowym i nawą krytą stropem drewnianym. Wewnątrz posiada zachowany renesansowy wystrój, na który składa się ołtarz z 1623 r, ambona z 1589 r., dzwon z 1634 r. umieszczony w sygnaturce zbudowanej w 1615 r. Przy kościele znajduje się niewielki cmentarz odgrodzony kamiennym murem ze sklepioną bramą. Ponadto na cmentarzu przykościelnym znajduje się barokowa kaplica grobowa z 1773 r. Obok kościoła znajdował się rozebrany w latach powojennych zbór ewangelicki zbudowany w latach 1770–1775. Z innych obiektów na terenie wioski należy przede wszystkim wymienić pozostałości dawnych majątków ziemskich. Znajdujące się w pewnym oddaleniu od centrum wioski, poza torami kolejowymi, pod nr 138 założenie pałacowo-parkowe zachowało się, w porównaniu z innymi na terenie miejscowości, w stosunkowo dobrym stanie. Pochodzący z 1 poł. XVIII w. niewielki barokowy pałac jest budowlą dwukondygnacyjną założonym na planie zbliżonym do prostokąta nakryty czterospadowym, łamanym dachem z facjatkami. Posiada skromny detal architektoniczny w postaci uszakowatych obramień okiennych z kluczem, elewację frontową zaakcentowaną ozdobnym szczytem wyniesionym ponad linię okapu. Fasadą zwrócony jest w stronę folwarku, założonego wokół regularnego czworobocznego dziedzińca. Część budynków gospodarczych znajdują się w stanie ruiny. Interesującym obiektem w zespole jest oficyna mieszkalna o konstrukcji ryglowej. Niestety nie zachował się pałac w zabudowie majątku w Uboczu nr 170. Z istniejącej obecnie zabudowy folwarcznej na uwagę zasługują dwa budynki mieszkalne, barokowy pochodzący z końca XVIII w., nakryty dachem mansardowym z lukarnami i późniejszy z pocz. XIX w. z bramą folwarczną. Przy zespole istniejąca tam rezydencja nie zachowała się do obecnych czasów. Pałac rozebrany został po 1945 r. Istniejąca zabudowa folwarczna nie prezentuje wysokiego poziomu. Przy pałacu zachował się park krajobrazowy powstały w końcu XIX w. W ostatnim z majątków ziemskich na terenie Ubocza w przysiółku Kolonia nr 66, znajdujący się tam pałac przetrwał do naszych czasów w formie ruiny. Zachowane relikty oraz przekazy ikonograficzne świadczą o tym, że była to budowla powstała ok. 1850 r. w stylu neogotyku angielskiego. Z tego samego okresu pochodzi znajdujący przy nim niewielki park krajobrazowy. W pobliżu pałacu znajdowała się część folwarczna, od której pałac oddzielony był drogą. Z innych obiektów na terenie wioski na wyróżnienie zasługują budynki nr 11, 32, budynek kawiarni z klubem i biblioteką, dom nr 88, 103, 115, 116, 130, 133, 135, 144, 182 i 233.

Wieża

Długa wioska łańcuchowa, położona bliska Gryfowa Śląskiego, na południowy zachód, stosunkowo słabo zaludniona o rozluźnionej zabudowie ulicowej. Istnieje wzmianka w dokumentach, że w 1613 roku w wyniku tragicznej zarazy we wiosce zmarło 48 mieszkańców. We wiosce do czasów powojennych istniał kościół ewangelicki zbudowany w 1669 roku. Był to jeden z tak zwanych granicznych kościołów ucieczkowych, zbudowanych na terytorium saksońskim w bezpośrednim sąsiedztwie ziem śląskich, tłumnie odwiedzanych przez protestantów w okresie prześladowań religijnych i kontrreformacji w latach po wojnie trzydziestoletniej. Interesującym zabytkiem, ważnym ze względów historycznych, jest zachowany budynek dawnej pastorówki (budynek nr 65). Jest to barokowy obiekt powstały w 1780 r. na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny kryty dachem mansardowym. Symetryczna fasada posiada boniowane podziały lizenowe oraz kamienny portal zamknięty łukiem odcinkowym z kluczem z datą

1780. Ponadto pod numerem 39 znajduje się czworoboczny zespół folwarczny, otoczony kamiennym murem z bramą. Interesującym obiektem zabytkowym jest secesyjna willa z 1910 r. wstępująca pod numerem 51. Jest to bardzo rozczłonkowana budowla z licznymi szczytami, wieżyczkami dekorowanych sterczynami, zdobiona bogatym secesyjnym detalem architektonicznym. Z innych budowli na wyróżnienie zasługują: domy nr 10, 47 i 53. We wiosce znajdują się również nieczynne i zdewastowane cmentarze ewangelicki i katolicki.

Wolbromów

Nieduża wieś łańcuchowa na północnym skraju gminy, przed rokiem 1600 wymieniona jako część miejscowości o nazwie Borów (Borau). We wiosce znajduje się kilka cennych obiektów zabytkowych. Najstarszą budowlą zachowaną na terenie miejscowości jest renesansowy kościółek wzniesiony w XVI w., przebudowany w XIX w. i odbudowany w 1972 r. Jest to budowla jednonawowa z niewyodrębnionym prezbiterium, nakryta stropem drewnianym. Wewnątrz zachowała się renesansowa chrzcielnica oraz barokowy ołtarz. Przy kościele znajduje się cmentarz otoczony kamiennym murem, na którym umieszczono renesansowe nagrobki rycerskie lokalnym właścicielom, pochodzące z XVI i XVII w. oraz barokowe XVIII-wieczne. W bezpośrednim pobliżu kościoła, na wyniesieniu znajduje się zabytkowe założenie pałacowo-parkowe. Niewielki pałac powstał ok. 1860 r. w stylu neorenesansu francuskiego, zbudowany z wielobarwnej cegły klinkierowej na rucie prostokąta, z ryzalitami po wschodniej i zachodniej stronie oraz okrągłą wieżą w południowo-zachodnim narożniku i drewnianą werandą po przeciwległej stronie. Wejście główne podkreślono portykiem kolumnowym z głowicami tokańskimi. Przylegający do niego folwark oraz nieduży park krajobrazowy pochodzą z tego samego okresu. Dobra ziemska w Wolbromowie w 1770 r. była własnością wdowy von Busch z domu Prössel, a po jej śmierci drugiego małżonka majora von Mandelslow. Następnie w 1786 r. dobra należały do rodziny von Fink, a w 1876 r. do Bruna von Polenza. Od 1905 r. właścicielem jest Georg Barth, a po jego śmierci w 1922 r. do czasów II wojny światowej majątkiem zarządzała wdowa po nim Doris Barth z domu Günter. Oprócz wymienionych powyżej zabytków, z których kościół wymaga pilnego objęcia ścisłą ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków, na terenie miejscowości znajduje się kilka wyróżniających się budynków, takich jak: domy nr 31, 35, 42 i 44.

11. Ocena szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego miasta i gminy Gryfów Śląski

Mając na uwadze specyfikę miasta i gminy oraz szanse ich rozwoju, można wskazać następujące czynniki zewnętrzne, mające wpływ na dziedzictwo kulturowe:

ZAGROŻENIA

- Niekontrolowana akcja inwestycyjna (w tym budownictwo mieszkalne na obszarach niezwiązanych z historycznie ukształtowaną siecią osadniczą), w której interes indywidualny przedkładany jest ponad dobro i wartości ogólne.
- Niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony i rewaloryzacji zabytków.
- Niedostatek środków publicznych na rewitalizację i zagospodarowanie terenów zdegradowanych.
- Niepełna dokumentacja zabytków miasta.
- Zbyt wolne tempo rewitalizacji przestrzeni miejskiej i niski poziom estetyki. Zdekapitalizowane zasoby mieszkaniowe o niskim standardzie.

SZANSE

- Finansowanie ze środków gminnych prac konserwatorskich przy obiektach sakralnych;
- Udział funduszy prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków;
- Możliwości pozyskiwania środków na ochronę zabytków z funduszy strukturalnych UE;
- Uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym;
- Uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w programach prorozwojowych gminy (programy rewitalizacji).

12. Założenie programowe

Główne cele polityki gminy w zakresie ochrony zabytków

Nadrzędnym celem programu jest zahamowanie degradacji i zachowanie wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz wykorzystanie tych zasobów na potrzeby kształtowania atrakcyjnego wizerunku gminy poprzez:

- planowe i konsekwentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków
- powiązanie zadań służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju gospodarczego oraz polityką przestrzenną gminy
- uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju miasta, budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości i tradycji
- dążenie do pełnej oceny stanu zasobów zabytków nieruchomych, ruchomych i dziedzictwa archeologicznego miasta i gminy Gryfów Śląski

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni miejskiej i zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- prowadzenie działań w zakresie planowania przestrzennego oraz gospodarce nieruchomościami mających na celu przede wszystkim: powstrzymanie degradacji obiektów i obszarów o wartościach zabytkowych i kulturowych oraz podjęcie działań w celu poprawy stanu ich zachowania; rewitalizację zdegradowanej zabudowy
- aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe: dążenie do materialnej poprawy stanu zabytków, ich adaptacji i rewitalizacji w celu wykorzystania potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym
- racjonalne wykorzystanie gminnych funduszy na prace ratownicze, konserwatorskie i dokumentacyjne
- wspieranie projektów związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych
- upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej; wspieranie odpowiedzialności właścicieli obiektów zabytkowych za posiadane mienie.

13. Działania związane z opieką nad zabytkami oraz ochroną krajobrazu kulturowego miasta

- Stworzenie możliwości dofinansowania z budżetu gminy (poprzez podjęcie stosownych uchwał) prac konserwatorskich przy najcenniejszych zabytkach miasta.
- Realizacja kierunków polityki przestrzennej wskazanych w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* oraz zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
- Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków w oparciu o zaktualizowany wykaz obiektów zabytkowych oraz następnie prowadzenie jej aktualizacji.
- W oparciu o gminną ewidencję zabytków przystąpienie do sukcesywnego (na potrzeby miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, programów rewitalizacji oraz innych programów inwestycyjnych) sporządzania studiów historyczno-urbanistycznych dla zabytkowych obszarów miasta:
- Okresowe przeglądy zabezpieczeń obiektów zabytkowych zgodnie z *Gminnym programem ochrony zabytków Miasta i Gminy Gryfów Śląski na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych*.
- Podjęcie działań promocyjnych w celu znalezienia użytkowników dla zdegradowanych obiektów zabytkowych na terenie miasta: prowadzenie na oficjalnej stronie internetowej oferty inwestycyjnej, uwzględniającej kompleksowe i wariantowe określenia proponowanych funkcji użytkowych dla obiektów zabytkowych (zwłaszcza będących w gestii samorządu).
- Przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do absorpcji programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej. Dysponowanie aktualnymi informacjami o możliwościach starania się o środki pozabudżetowe na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych.
- Interwencja władz miasta przy rażących naruszeniach prawa budowlanego (zwłaszcza w zakresie samowoli budowlanych) na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz przy obiektach zabytkowych oraz ujętych w ewidencji gminnej (zwłaszcza jeśli chodzi o rozbudowy i przebudowy zmieniające bryłę budynków).
- Zwrócenie się do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z propozycją dokonania korekty wpisu do rejestru zabytków.

14. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

- Kwestie dofinansowania prac przy obiektach zabytkowych reguluje *rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków*. (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940).
- Istnieje możliwość dofinansowania zadań z zakresu ochrony zabytków m.in. z budżetu państwa. Wsparcie finansowe pochodzi ze środków:
 - Ministerstwa Kultury;
 - Wojewody Dolnośląskiego, będących w dyspozycji Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
 - Budżetu województwa dolnośląskiego i jednostek samorządu terytorialnego;
 - Funduszu Kościelnego (dla prac przy obiektach sakralnych, nieobjętych konserwacją ruchomego wyposażenia kościołów);
 - Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dla zabytkowych założeń zielonych).
- Istnieje ponadto możliwość, na drodze podjęcia stosownej uchwały przez Radę Miejską Gminy, udzielenia dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków (zarówno nieruchomych, jak i ruchomych). Dotacje mogą być udzielane osobom posiadającym tytuł prawny do zabytku znajdującego się na terenie gminy i wykazują się poniesieniem wkładu własnego na wykonanie prac. Pierwszeństwo w ubieganiu się o dotacje

- powinni mieć właściciele obiektów zabytkowych pozostających w złym stanie technicznym o największych wartościach historycznych i artystycznych oraz o szczególnym znaczeniu dla miasta.
- Przy sprzedaży obiektów zabytkowych należących do miasta stosuje się dozwolone prawem zniżki.
 - Pozyskiwanie środków finansowych na zadania inwestycyjne jest również możliwe ze źródeł zewnętrznych. Możliwość współfinansowania działań obejmujących zarówno podnoszenie poziomu wiedzy w zakresie kultury i historii, jak również zachowanie oraz ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim, istnieje ze środków finansowych Unii Europejskiej:
 - poprzez fundusze strukturalne utworzone dla wyrównywania poziomu rozwoju regionów w zjednoczonej Europie, z uwagi na uznanie kultury za jeden z czynników rozwojowych regionów.
 - w ramach programów wspólnotowych adresowanych bezpośrednio do sektora kultury (Kultura 2000).
 - Dla inicjatyw pozarządowych istnieje możliwość wsparcia ze strony fundacji europejskich i zagranicznych.

**Załącznik nr 2 do uchwały Rady Miejskiej
Gminy Gryfów Śląski nr XXVIII/207/09
z dnia 22 kwietnia 2009 r.**

**Spis konserwatorski z 1983 roku
obiektów architektury łącznie z XIX i pocz. XX w.
dla miasta Gryfów Śląski**

Uwaga: Po komisji klasyfikacyjnej w Ministerstwie Kultury i Sztuki, najcenniejsze przykłady architektury z XIX i pocz. XX w. zostaną również wpisane do rejestru zabytków województwa jeleniogórskiego wszelkimi skutkami tego wpisu. Reszta pozostanie w spisie konserwatorskim, który zgodnie z Ustawą o ochronie dóbr kultury i o muzeach z dnia 15.02.19962 r. rozdz. 2 art. 4, pkt 3 zapewnia im również ochronę prawną – jednak mniej rygorystycznie traktuje zakazy i nakazy konserwatorskie w odniesieniu dla całego obiektu.

Na ogół będą im podlegały tylko pewne elementy wystroju architektonicznego lub część budynku z możliwością daleko posuniętej modernizacji i adaptacji wewnątrz po uprzednich uzgodnieniach z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Jeleniej Górze.

Lp.	Miejscowość i adres	Obiekt	Czas powstania	Nr rejestru	Najważniejszy detal architektoniczny i elementy wystroju wewnętrznego
1.	Gryfów Śląski	Kościół Parafialny pw. Św. Jadwigi	Pocz. XV i poł. XVI w.	65	
2.	Gryfów Śląski	Kościół cmentarny pw. Św. Wawrzyńca	Ok. poł. XVIII w.	1521	
3.	Gryfów Śląski	Cmentarz komunalny dawny ewangelicki	Pocz. XIX w.	686	Zespół XIX-wiecznych nagrobków oraz epitafiów
4.	Gryfów Śląski	Cmentarz katolicki przy kościele cmentarnym	2 poł. XVII w.	685	Zespół b. cennych nagrobków z XVIII w., kaplica cmentarna z XIX w.
5.	Gryfów Śląski	Pozostałości obwarowań miejskich	XV –XVI w.	1539	
6.	Gryfów Śląski	Ratusz	1551 – 1581 1620, 1777	1122	Plakieta z płaskorzeźbą /Gryf, rycerz/, tablica z datą 1777 r. , tabulatury nad- i podokienne, boniowanie w tynku, lukarny
7.	Rynek (1/2) (dawny pl.Wolności)	Dom	2 poł. XVI, XIX, XX w.	1534	Kamienne obramienia okien
8.	Rynek (1/2)	Oficyna domu tzw. Burg Haus	pocz. XX w.	1534	Szczyty, pilastry. Profilowane gzymsy, przypora, krata nad drzwiami, stolarki
9.	Rynek (3)	Dom	2 poł. XVI w.	1534	Opaski okienne, gzymsy m/k
10.	Rynek (4)	Dom	1593, 1716	1022	2 tablice z inskrypcją i

			r,		data 1593 i 1716, 5 portali, drzwi okute żelazem, filarki międzyokienne, ornament owocowy i roślinny, szczyt z konturem spływowo – wolutowym
11.	Rynek (5)	Dom	k. XIX w.		portal ujęty w pilastry, opaski okienne, półk. Szczyt z obeliskami, boniowanie, stropy drewniane
12.	Rynek (6)	Dom	Pocz. XX w.	1125	portal kamienny prosty, płaski szczyt spływowo – wolutowy, obramienie uszakowe z łezkami, muszla, świetlik, strop drewniany
13.	Rynek (7)	Dom	4 ćw. XIX w.		pilastry, obramienia okien
14.	Rynek (8)	Dom	pocz. XX w.		bogate obramienia okien, gzymsy, szczyt, stolarka drzwi secesyjna
15.	Rynek (9)	Dom	k. XIX w.		portal prosty, sfazowany, drzwi żelazne kute
16.	Rynek (10)	Dom	pocz. XX w.	1126	portal prosty, 2 kraty rokoko /w bramie, w klatce schodowej/, okno z opaską renesansową, świetlik, stolarka drzwi
17.	Rynek (11)	Dom	XV – XVI, XVII w.	1535	świetlik, fragment portalu XVI/XVII w.
18.	Rynek (12)	Dom	k. XVI,XVII w.	1023	portal kamienny, drzwi żelazne, szczyt z tympanonem, 2 wazony, popiersie, okien, boniowanie

19.	Rynek (13)	Dom	1 poł. XVIII XIX w.	1127	szczyt kurtynowy, 5 wazonów kamiennych, odcinkowe, profilowane obramienia okien, boniowanie
20.	Rynek (14)	Dom	k. XIX w.	1006/J	szczyt z pilastrami zdwojonymi. Trójk. Tympanom z 3 wazonami, bogato profilowane obramienia okien uszakowe, opaski okienne dekoracyjne łuki
21.	Rynek (15)	Dom	Pocz. XX w.	1007/J	światlik, stropy belkowe, stolarka drzwi
22.	Rynek (16)	Dom	Pocz. XX w.	1008/J	opaski okienne proste, światlik, drzwi żelazne kute, stolarka drzwi
23.	Rynek (17)	Dom	Pocz. XX w.		portal, drzwi żelazne, kute, żeliwny słup w sklep., stolarka drzwi, światlik z dekoracją stuikową
24.	Rynek (18) (Partyzantów 1)	Dom	Pocz. XX w.	1009/J	uszakowe obramienia okien, ząbki pod gzymsem, stolarka drzwi, witryny, sklepienie ze sztukaterią
25.	Rynek (29)	Dom	4 ćw. XIX w.		portal, okna w opaskach tynkowych, nad nimi obdasznice, tympanonik z ornamentem nad oknem
26.	Rynek (30)	Dom	1 poł. XIX w.		okna w opaskach z obdasznicami, szczyt z

					tympanonem, lukarna, strop belkowy
27.	Rynek (31)	Dom	Renow. 1935	1537	opaski uszakowe z nadokiennikami, zdobione lambrekinem i kampanulami, kartusz, świetlik
28.	Rynek (32)	Dom	XIX w.		kamienny, profilowany, zamknięty półkoliście, kute drzwi żelazne, portal uszakowy, kolumna z lambrekinem, profilow. obram. okien, 2 kominki, sztukaterii, pilastry elewacji
29.	Rynek (33)	Dom	Poł. XVIII w.	1128	portal z datą 1875 r./część. skuta/, stolarka drzwi z kratą, pilastry w narożach, opaski okienne uszakowe, lukarna, stiuki: Plafon „Fortuna”
30.	Rynek (34)	Dom	k. XVIII w.	1129	szczyt z wazonami, 2 portale kamienne, drzwi żelazne kute, w tynkowych opaskach, nadokienniki z girlandami, boniowanie
31.	Rynek (35)	Dom	Pocz. XX w.		okna w prostych opaskach, tablatury nadokienne
32.	Rynek (36)	Dom	XVIII/XIX w.		portal, drzwi żelazne, kute, tablatury nadokienne, sztukaterie
33.	Rynek (37)	Dom	XIX w.	1538	portal z kluczem 1691,

					plyta z tarczą herbową 1603, uszakowe obramienia okien, lukarny, klasycystyczna stolarka drzwi
34.	Ul. Kolejowa (1) (dawna ul. Armii Czerwonej)	Dom	k. XIX w.		Profilowane obdasznice, stolarka drzwi z kratą
35.	Ul. Kolejowa (2)	Dom	poł. XIX w.		Profilowane nadokienniki, gzymsy, stolarka drzwi
36.	Ul. Kolejowa (3)	Dom	poł. XIX w.		Proste gzymsy międzykondygnacyjne
37.	Ul. Kolejowa (4)	Dom	4 ćw. XIX w.		Ząbkowanie pod gzymsem wieńczącym, boniowanie w tynku, profilowane obramienia okien, nadokienniki na wspornikach
38.	Ul. Kolejowa (5)	Dom	4 ćw. XIX w.		Boniowanie elewacji w tynku, tablatury tabulatury dekoracją roślinną, i z maskami, tympanony nadokienne, gzyms na wspornikach, stolarka okien i drzwi
39.	Ul. Kolejowa (6)	Dom	k. XIX w.		Profilowane obramienia okien i drzwi, gzymsy, stolarka okienna
40.	Ul. Kolejowa (8)	Dom	2 poł. XIX w.		Profilowany gzyms międzykondygnacyjny stolarka drzwi
41.	Ul. Kolejowa (9)	Dom	2 poł. XIX		Profilowany gzyms

					m/k, stolarka drzwi secesyjna
42.	Ul. Kolejowa (10)	Dom	2 poł. XIX/XX w.		Profilowane obramienia okien, stolarka drzwi
43.	Ul. Kolejowa (11)	Dom	k. XIX w.		Profilowane obramienia okien, stolarka
44.	Ul. Kolejowa (16, 16a)	Zespół Szkół Zawod.	1888 r.		Tabulatura nad wejściem, rozetki w elewacji, wspornik, profilowany gzyms i obramienie okien, stolarka drzwi
45.	Ul. Kolejowa (17)	Dom	Pocz. XX w.		Wykusze drewniane, boniowanie naroży w tynku, obramienia okien, stolarka, krata ogrodzenia, taras, weranda, sterczyny ołowiane
46.	Ul. Kolejowa (18)	Dom	Pocz. XX w.		Ceglane obramienia okien i drzwi, stolarka okien i drzwi, lukarny
47.	Ul. Kolejowa (19)	Dom	Ok. 1910 r.		Ceglane obramienia okien i drzwi, lukarny, stolarka okienna i drzwiowa
48.	Ul. Kolejowa (19a)	Warsztat stol.	Ok. 1910 r.		Secesyjna stolarka i dekoracja elewacji
49.	Ul. Kolejowa (19b)	Dom	Ok. 1910 r.		Dekoracja elewacji, balkony, stolarka drzwi i okien
50.	Ul. Kolejowa (19c)	Dom –ob. Apteka	Ok. 1920 - 30		Dekoracyjne podziały elewacji
51.	Ul. Kolejowa (21)	Dom mieszkalny	4 ćw. XIX w.		Listwowe podokienniki, szczytowa ściana dekorowana łupkiem, stolarka drzwi i okien

52.	Ul. Kolejowa (26)	Dom mieszkalny	pocz. XX w.		Profilowane nadokienniki trójkątne i półkoliste, kraty balkonowe, stolarka drzwi
53.	Ul. Kolejowa (26)	Dom mieszkalny	poł. XIX w.		Lizeny elewacji frontowej, proste gzymsy n/k
54.	Ul. Kolejowa (27)	Dom mieszkalny	pocz. XX w.		Profilowane nadokienniki trójkątne i półkoliste, kraty balkonowe, stolarka drzwi
55.	Ul. Kolejowa (28)	Dom mieszkalny	XIX/XX w.		Elementy secesji w dekoracji elewacji, stolarka drzwi, kraty balkonowe
56.	Ul. Kolejowa (28a)	Dom mieszkalny	Pocz. XX w.		Podokienniki dekorowane lambrekinami, elementy secesji, kraty balkonowe, stolarka drzwi
57.	Ul. Kolejowa (29)	Dom mieszkalny	XIX/XX w.		Profilowane obramienia okien, ząbki pod gzymsem, krata zewn. klatki schodowej, stolarka drzwi
58.	Ul. Kolejowa (30)	Dom mieszkalny	Pocz. XX w.		Dekoracyjne obramienia okien, elementy secesji w dekoracji elewacji, lukarny, boniowanie naroży, stolarka drzwi
59.	Ul. Kolejowa (31)	Hotel „Gryf”	1880 r.		Boniowanie naroży w tynku, obramienia okienne z kluczem, szczyt z molutami, lukarny stolarka drzwi i okien

60.	Ul. Kolejowa (33a)	Dom – Klub ZPO „Gryfex”	k. XIX w.	Portyk, obdasznice na wspornikach, boniowanie elewacji w tynku, balustrada drewn. Klatki schodowej, stolarka drzwi
61.	Ul. Kolejowa (34)	Pałacyk – ZGM Gryfów	k. XIX w.	Wieżyczki z metalowymi sterczynami, trójkątne nadokienniki, drzwi z kratą, stolarka okien, stolarka drzwi wewn.
62.	Ul. Kolejowa (36)	Dom mieszkalny	2 poł. XIX w.	
63.	Ul. Kolejowa (38)	Dom mieszk.	2 poł. XIX w.	Obramienia drzwi i okien z obdasznicami na wspornikach, taras zdobiony drewn. Ażurowym ornamentem, stolarka drzwi
64.	Ul. Kolejowa (37)	Dom mieszkalny	4 ćw. XIX w.	Stolarka drzwi zewnętrznych i wewnętrz., parter – dekoracja sztukatorstwa sufitu w 2 pomieszcz., klamki
65.	Ul. Kolejowa (39)	Dom mieszkalny	XIX/XX w.	Profilowane obramienia okien, polmetki nad oknami, drewniane dekoracje szczytu, lukarny, ganek
66.	Ul. Kolejowa (41)	Dom mieszkalny	k. XIX w.	Profilowane obramienia okien z kluczem, drewniana dekoracja szczytów, ganek, krata bramy
67.	Ul. Kolejowa (43)	Pocztą	XIX/XX w.	Elewacja ceglana, ząbki, lukerny ze sterczynami,

					balustrady, kolumny, cokół rustykalny, stolarka drzwi z kratą, stolarka okien, parter - kolumna
68.	Ul. Kolejowa (44)	Dom – ob. Żłobek	Pocz. XX w.		Ceglane obramienia okien i narożniki, stolarka drzwi
69.	Ul. Kolejowa (45)	Dom	3 ćw. XIX w.		Profilowane obramienia okien z obdasznicami
70.	Ul. Kolejowa (46)	Dom	4 ćw. XIX w.		Rozetki na elewacji, nadokienniki, ząbki pod gzymsem n/k
71.	Ul. Kolejowa (49)	Dom	4 ćw. XIX w.		Stolarka drzwi, profilowany gzyms i dekoracje obramienia okien
72.	Ul. Kolejowa (50)	Dom	1 poł. XIX, XX w		Dekoracja fasady, szczyt
73.	Ul. Kolejowa (51)	Dom	1 poł. XIX, XX w.		Dekoracja fasady, szczyt
74.	Ul. Kolejowa (54)	Dom	k. XIX w.		Stolarka drzwi i okien
75.	Ul. Kolejowa (55)	Dom	k. XIX w.		Stolarka drzwi i okien
76.	Ul. Kolejowa (58)	Dom	2 poł. XIX w.		Profilowane obramienia okien, gzymsy
77.	Ul. Kolejowa (59)	Dawny Komisariat MO	4 ćw. XIX w.		Gzyms wieńczący i obdaczence na wspornikach, dekoracyjne wsporniki w hallu, stolarka drzwi zewn.
78.	Ul. Kolejowa (60)	Dom	4 ćw. XIX w.		Obdasznice na wspornikach, profilowane obramienia okien
79.	Ul. Kolejowa (61)	Dom	4 ćw. XIX		Ząbkowanie pod

			w.		gzymsem, profilowane obramienia okien
80.	Ul. Kolejowa (62)	Dom	4 ćw. XIX w.		Stolarka drzwi, boniowanie w tynku, profilowane obramienie okien, nadokienniki na wspornikach, gzymsy
81.	Ul. Kolejowa (64)	Dom	4 ćw. XIX w.		Profilowane obramienia okien pilastrami, nadokienniki
82.	Ul. Lubańska (9) (dawna ul. M. Buczka)	Dom	1737 r.	1020	Portale kam., tablica 1698 r., zwornik 1736 r., kuta, żelazna brama XVIII w., kraty okienne, okna w opaskach, podokienniki, lambrekin, fryz, lukarny
83.	Ul. Lubańska (10)	Dom	2 poł. XIX w.		Stolarka drzwi zewn., z krata, balkon z kratą, na wspornikach, profilowane gzymsy, gzyms wieńczący na wspornikach
84.	Ul. Lubańska (11)	Dom	XIX/XX w.		Okna w prostych, kamiennych opaskach, portal XVIII w., stropy drewniane belkowe, sfazowane, XVIII w.
85.	Ul. Lubańska (12)	Dom	Pocz. XX w.		Obramienia okien uszakowe z łezką, stolarka drzwi, stropy drew., belkowe
86.	Ul. Lubańska (13)	Dom	Pocz. XX w.		Portal barokowy, stolarka drzwi, stropy belkowe
87.	Ul. Lubańska (14)	Dom	Pocz. XX w.		Stropy drewniane, stolarka drzwi,

					elewacje z pocz. XIX w.
88.	Ul. Lubańska (15)	Dom	Pocz. XX w.		Obramienia okien uszakowe, portal, stropy drewniane
89.	Ul. Lubańska (16)	Dom	1 poł. XIX w.		Portal półkoliście zamknięty, sfazowany, okna w obramieniach uszakowych
90.	Ul. Lubańska (19)	Dom	4 ćw. XIX w.		Portal, stolarka, drzwi wejść. z kratą
91.	Ul. Lubańska (21)	Dom	4 ćw. XIX w.		Stolarka drzwi
92.	Ul. Lubańska (22)	Dom	4 ćw. XIX w.		Portal, profilowane opaski okienne, stolarka drzwi i okien
93.	Ul. Lubańska (23)	Dom	4 ćw. XIX w.		Stolarka drzwi
94.	Ul. Lubańska (24)	Dom	4 ćw. XIX w.		Profilowane obramienia okien, portal, balkon z kratą, stolarka drzwi i okien
95.	Ul. Lubańska (26)	Dom	4 ćw. XIX w.		Obramienia okien, drzwi, lukarna
96.	Ul. Lubańska (27)	Dom	4 ćw. XIX w.		Profilowany portal z kluczem
97.	Ul. Lubańska (28)	Dom	4 ćw. XIX w.		Dekoracyjne obramienia okien, gzyms na wspornikach
98.	Ul. Lubańska (29)	Dom	XIX/XX w.		Profilowane podkuliście zamknięte obramienia okien i portal, arkadki pod gzymsem wieńczącym, stolarka drzwi profilowany gzyms

99.	Ul. Lubańska (30)	Dom	Pocz. XX w.		dekoracyjny, podział elewacji, stolarka drzwi proste podokienniki, świetliki w dachu
100.	Ul. Lubańska (33)	Dom	Poł. XIX w.		profilowane opaski okienne, gzyms
101.	Ul. Lubańska (34)	Dom	2 poł. XIX w.		dekoracyjne profilowane nadokienniki, listwy, fryz wieńczący, stolarka drzwi
102.	Ul. Lubańska (35)	Dom	pocz. XX w.		obramienia okien i gzymsy profilowane
103.	Ul. Lubańska (38)	Dom	4 ćw. XIX w.		boniowanie elewacji, nadokienniki na wspornikach, stolarka drzwi i okien
104.	Ul. Lubańska (40)	Dom	4 ćw. XIX w.		boniowanie w tynku, profilowane opaski okienne i portal, ząbkowanie pod gzymsem
105.	Ul. Lubańska (41)	Dom	4 ćw. XIX w.		pod oknami tynkowe tablatury, ornament kamponulowy
106.	Ul. Lubańska (43)	Dom	XVIII, XIX, XX w.		portal barokowy, proste podokienniki
107.	Ul. Lubańska (44)	Dom	Pocz. XX w.		portal kamienny uszakowy, podokienniki, strop drewniany belkowy sfazowany
108.	Ul. Lubańska (45)	Dom	Pocz. XX w.		portale, obramienia okien uszakowe, nadokienniki, świetlik
109.	Ul. Lubańska	Dom	Pocz. XX w.		
110.	Dawna ul. Cicha	Dom	1 poł. XIX		Portal uszakowy w

	<u>(2)</u>		w.		tynku, feston z łezkami, tablatura nadokienna, opaski okienne
111.	ul. Felczerska 1	Dom	Pocz. XX w.		Portal kamienny, tablatury tynkowe, obramienia okien, gzyms
112.	Ul. Felczerska 1a	Dom	k. XIX w.		Opaski okienne kam. Proste, portal, gzyms listwowy i profilowany, stolarka drzwi
113.	Ul. Felczerska 3	Dom	Pocz. XX w.		Portal, proste kam. Opaski okienne, gzyms listwowy i profil /bud. opuszczony/
114.	Ul. Felczerska 4	Dom	Pocz. XX w.		Portal 1799 r., gzyms profilowany, stolarka drzwi, strop belkowy
115.	Ul. Felczerska 5	Dom	Pocz. XX w.	2089	
116.	Ul. Felczerska 6	Dom	Pocz. XX w.	2089	Opaski okienne, nadokienniki
117.	Ul. Felczerska 7	Dom	XIX w.		Opaski okienne
118.	Ul. Felczerska 8	Dom	Pocz. XIX	2089	
119.	Ul. Felczerska 9	Dom	Pocz. XX w.	2089	Portal kamienny uszakowy, dekoracja lambrekinowa, stolarka okien i drzwi
120.	Ul. Felczerska 10	Dom	Pocz. XX w.	2093	Portal kamienny z kluczem, opaski okienne /budynek zrujnowany/
121.	Ul. Felczerska 12	Dom	k. XVIII w.	2093	Portal zamknięty półkoliście, z kluczem, proste podokienniki

122.	Ul. Felczerska 13	Dom	pocz. XX w.	2093	
123.	Ulica Garbarska 3	Dom	Pocz. XX w.		Drzwi drewniane - secesja
124.	Ul. Garbarska 5/6	Dom	k. XIX w.		Stolarka drzwi, gzyms profilowany
125.	Ul. Garbarska 9	Dom	4 ćw. XIX w.		Profilowane obramienia okien, nadproża, elewacja rowkowana, stolarka drzwi
126.	Ul. Garbarska 11	Dom	4 ćw. XIX w.		Dekoracyjne obramienia okien, weranda drewniana
127.	Ul. Garbarska 25	Dom	4 ćw. XIX w.		Obramienia okien, gzyms, stolarka okien i drzwi
128.	Ul. Garbarska 29	Dom	4 ćw. XIX w.		Profilowane obramienia okien i portal z kluczem, stolarka drzwi i okien, strop belkowy w parterze
129.	Ul. Garncarska 1	Dom	4 ćw. XIX w.		profilowane obramienia okien, obdasznice na wspornikach
130.	Ul. Garncarska 1a	Dom	1 poł. XVIII w.		opaski okienne uszakowe, nadokienniki z girlandami, campanulle w podokiennikach, portal uszakowy, nad nim festo, stolarka drzwi
131.	Ul. Garncarska 5	Dom	2 poł. XIX w.		portal kamienny, proste opaski okienne, profilowane gzymsy, rozetki, nadproża na wspornikach
132.	Ul. Garncarska 13	Dom	poł. XIX w.		portal, proste

133.	Ul. Garncarska 17	Dom	XIX/XX w.	podokienniki, stolarka drzwi portal kamienny z kluczem, pocz. XIX w., elewacja – XIX/XX w.
134.	Ul. Garncarska 20	Dom	4 ćw. XIX w.	drzwi z kratą, obramienia okien z drzwi kluczami
135.	Ul. Garncarska 21	Dom	4 ćw. XIX w.	profilowane obramienia okien i nadokienniki, stolarka
136.	Ulica Jeleniogórska 7	Dom	Ok. poł. XIX w.	Boniowanie w tynku, proste półokienniki, półkoliście zamknięte okna, nadokienniki profilowane, balkon na wspornikach /bud. opuszczony/, /zdeprawowany/
137.	Plac Kościelny 3	Dom	4 ćw. XIX w.	profilowane obramienia okien i obdasznice
138.	Pl. Kościelny 4	Dom	2 poł. XIX w.	Kamienne obramienia okien uszakowe profilowane obramienia okien i gzymsy
139.	Pl. Kościelny 6	Dom	4 ćw. XIX w.	Profilowany portal z lizenami, nadokienniki, lukarny, sterczyny, stolarka drzwi
140.	Pl. Kościelny 8	Dom mieszkalny (d. szkoła)	XIX w.	Tablica kamienna z datą 1757, stolarka drzwi i okien
141.	Pl. Kościelny 9	Plebania	4 ćw. XIX w.	portal z lizenami, profilowany gzyms, listwowe podokienniki, stolarka drzwi z kratą

142.	Pl. Kościelny 10	Dom	Ok. 1910 r.		lizeny żłobkowane, karbowania tynkowe, ornament roślinny, stolarka drzwi i okien
143.	Pl. Kościelny 11	Dom	XVIII w.		portal 1743 r., kamienny, proste podokienniki
144.	Ulica Lipowa 2	Dom	Pocz. XX w.		Profilowane gzymsy oraz obramienia okien, stolarka drzwi
145.	Ulica Łąkowa 4	Dom mieszkalny	k. XIX w.		stolarka okienna
146.	Ulica Młyńska 8	Pałacyk – Przedszkole ZPO „Gryfex”	4 ćw. XIX w.		Portyk z wazonami, sterczynami, kuta brama i ogrodzenia, malarstwo ścienne, witraże, tralki podokienne, lukarny, balustrada żelazna na belwedorze, piece, stuiki
147.	Ul. Młyńska 14	Dom	Pocz. XX w.		Podokienniki listwowe, rowkowanie fasady, stolarka drzwi
148.	Ul. Młyńska 15a	Dom	XIX/XX w.		Stolarka drzwi z kratą, obramienia okien, boniowanie naroży
149.	Ul. Młyńska 21	Dom	2 poł. XIX w.		Okap, profilowany gzyms i podokienniki
150.	Ul. Młyńska 26	Dom	2 poł. XIX w.		Portal profilowany z kluczem
151.	Ul. Młyńska 28	Dom /Wytw. Wód gazowanych/	1901 r.		Boniowanie w tynku, dekoracyjne obramienia okien, gzyms wieńczący na wspornikach
152.	Ul. Młyńska 34	Dom	Ok. poł. XIX w.		Kamienne, listwowe podokienniki, świetliki w dachu
153.	Ul. Młyńska 36	Dom	4 ćw. XIX w.		Weranda – drewno rzeźbione

154.	Ul. Młyńska 37	Dom	2 poł. XIX w.		Portal kamienny, podokienniki listwowe
155.	<u>Dawna ulica Ogrodowa</u>	Dom	4 ćw. XIX w.		Wieżyczka narożna, ceglane dekoracje elewacji, obramienia okien, stolarka okienna i drzwiowa
156.	Ulica Partyzantów 1	Dom	XIX/XX w.	1009/J	Dekoracyjny podział elewacji, stolarka drzwi, obramienia okien i gzymsy profilowane
157.	Ul. Partyzantów 6	Dom	4 ćw. XIX w.		Fryz ceglany, podokienniki, stolarka okien
158.	Ul. Partyzantów 7	Dom	XIX/XX w.		Drewniana dekoracja szczytu, okap lukarny, świetliki powiekowe, stolarka okienna
159.	Ul. Partyzantów 8	Dom	XIX/Xx w.		Boniowanie naroży, dekoracyjne obramienia okien, wieżyczka, stolarka drzwi z kratą
160.	Ul. Partyzantów 42	Dom	Pocz. XX w.		Lukarny, świetliki powiekowe, stolarka okien i drzwi
161.	Ul. Partyzantów 46	Dom	Ok. 1910 r.		Dekoracja elewacji, świetliki powiekowe, obramienia okien, stolarka okienna
162.	Ul. Partyzantów 49	Dom	4 ćw. XIX w.		Ceglana dekoracja fasady, fryzy, obramienia okien, stolarka okienna
163.	Ul. Partyzantów 51	Dom	1743 r.		Kamienny portal ze znakiem: 1743, proste opaski okienne
164.	Ul. Partyzantów 52	Dom	k. XVIII, XIX, XX w.		Profilowane opaski okienne boniowanie w

					tynku, żłobkowane pilastry
165.	Ul. Polna 1	Olsztyńskie Fabryki Mebli Z-d w Gryfowie	2 poł. XIX w.		Gzymsy, opaski okienne listwowe
166.	Ul. Polna 1a	Dom	pocz. XX w.		Ozdobne obramienia okien, dekoracja fasady, secesyjne drzwi drewniane, ganek, boniowanie w tynku naroża
167.	Ul. Polna 6b	Dom	4 ćw. XIX w.		Pilastry przyokienne, taras, frontony, żąbkowanie pod gzymsem wieńcz., stolarka klatki schodowej
168.	Ulica Przedszkolaków 1	Dawna Zbiorcza szkoła gminna	Ok. 1860 r.		Portyk z dekoracyjnymi kulami na tarasie, gzyms n/k profilowany, stolarka klatki schodowej
169.	Ulica Rolna 1	Dom mieszkalny	4 ćw. XIX w.		Profilowane obramienia okien, gzymsy, boniowanie elew., stolarka okien i drzwi
170.	Ul. Rolna 1a	Bud. gospodarczy	4 ćw. XIX w.		Owalne okna, świetliki powiekowe, kraty, profilowany gzyms wieńczący
171.	Ul. Rolna 6	Dom	pocz. XX w.		Stolarka drzwi i okien secesyjna, świetliki powiekowe, lukarna
172.	Ul. Rybna 1	Dom	4 ćw. XIX w.		Profilowane obramienia okien z lizenem, żąbkowanie pod gzymsem wieńcz., stolarka drzwi i okien
173.	Ul. Rzeczna 20	Dom	k. XVIII w.		Portal z końca XVIII w. w tynku
174.	Ul. Rzeczna 21	Dom	XIX/XX w.		Wieżyczki ze sterczynami, stolarka

175.	Ul. Rieczna 24	Dom	4 ćw. XIX w.	okien i drzwi półkoliste tablatury nadokienne płaskorzeźbione otynkowane, profilowany gzyms wieńczący, taras z tralkową balustradą
176.	Ul. Rieczna 27	Szpital /dawne sanatorium/	1909 r.	szczyty, profilowane obramienia okien, gzymsy, owalne tablatury, loggia, taras z balustradą, dachy mansardowe, lukarny, kraty, wazon kamienny w ogrodzie, drewniane pawilony
177.	Ul. Rieczna 29	Dom /gospod./	4 ćw. XIX w.	listwowy gzyms, stolarka okien i drzwi
178.	Ul. Rieczna 30	Z – d Budown. Komunalnego	XIX w.	kamienny herbowy kartusz z datą 1739 r., stolarka okienna
179.	Ul. Rieczna 33	Dom	4 ćw. XIX w.	stolarka drzwi z kratą, profilowane obramienia okien, nadokienniki i gzymsy
180.	Ul. Sanatoryjna 1	Dom	4 ćw. XIX w.	Profilowane opaski okienne, ząbkowanie, gzyms
181.	Ul. Sanatoryjna 1a	Dom	4 ćw. XIX w.	profilowane obramienia okien, nadokienniki, stolarka
182.	Ul. Sanatoryjna 2	Dom	4 ćw. XIX w.	profilowany, zamkowy gzyms, obramienia okien, stolarka drzwi i okien
183.	Ul. Sanatoryjna 4	Dom	4 ćw. XIX w.	profilowany gzyms, obramienia okien, nadokienniki, portal, stolarka okien i drzwiowa

184.	Ul. Sanatoryjna 5	Dom	ok. 1800 .		portal kamienny, obramienia okien, stolarka drzwi
185.	Ul. Sanatoryjna 6	Dom	XIX,XX w.		proste opaski okienne
186.	Ul. Sanatoryjna 7	Dom	1880 r.		portal kamienny, obramienia okien, światliki
187.	Ul. Sanatoryjna 8	Dom	4 ćw. XIX w.		profilowane obramienia okien, gzyms na wspornikach, stolarka proste kamienne opaski okienne
188.	Ul. Sanatoryjna 9	Dom	XVI, XIX w.		
189.	Ul. Sanatoryjna 10	Dom	1733 r.		portal z kluczem, boniowanie, ornament roślinno – wstęgowy, 2 rzeźby alegoryczne, waza, świetlik, stiuki
190.	Ul. Sanatoryjna 10	Oficyna z krużgankiem	1733 r.		drzwi drewniane, okute, kraty
191.	Ul. Sanatoryjna 11	Dom	XVI, XIX w.		świetlik profilowane opaski okienne
192.	Ul. Sanatoryjna 12	Dom	4 ćw. XIX w.		strop belkowy, profilowane obramienia okien
193.	Ulica Grodzka (dawna ulica H. Sawickiej (1))	Dom	XVII, XIX w.		Proste opaski okienne, zabki pog. gzymsem wieńczącym
194.	Ul. Grodzka (2)	Dom	XVII, XIX w.		Proste opaski okienne
195.	Ul. Grodzka (3)	Dom	XIX, XX w.		Profilowane gzymsy, stolarka okien i drzwi
196.	Ul. Grodzka (4)	Dom	Ok. 1800 r.		Portal kamienny z kluczem, zlikwidowana dekoracja fasady po 1950 r.
197.	Ul. Grodzka (5)	Dom	Ok. 1800 r.		Portal kamienny, stolarka drzwi

198.	Ul. Grodzka (6)	Dom	Ok. 1800 r.		Portal kamienny, stolarka drzwi
199.	Ul. Grodzka (7)	Dom	1 poł. XIX w.		Stolarka drzwi klasycystyczna, wieńczący gzyms profilowany
200.	Ul. Grodzka (8)	Dom	1 poł. XIX w.		Profilowany gzyms wieńczący
201.	Ul. Grodzka (9)	Dom	Ok. 1800 r.		Uszakowe obramienia okien z łezką
202.	Ul. Grodzka (10)	Dom	Ok. 1800 r.		portal z kluczem, stolarka drzwi, strop belkowy
203.	Ul. Grodzka (11)	Dom	Ok. 1800 r.		portal kamienny, obramienia okien uszakowe kamienne, stolarka drzwi /pozostałe elementy dekoracyjne elewacji zniszczone podczas remontu/
204.	Ul. Grodzka (12)	Dom	XVIII w.		tynkowe opaski okienne, krata rokoko na klatce schodowej, świetlik, stolarka rokoko /elementy dekoracyjne/ elewacji zniszczone podczas remontu/
205.	Ul. Grodzka (13)	Dom	2 poł. XVI w.		obramienia okien kamienne, uszakowe, nadokienniki z tablaturą, portal kamienny, muszla, stolarka
206.	Ulica Bankowa (dawna ulica Świerczewskiego (6))	Dom	1939 r.	1130	Portal /ob.okno/ z kartuszem 1739, tablica 1603, uszakowe obram.okien

					z wolutami, świetlik, drzwi okute blachą, stolarka, obramienie okna 1939
207.	Ul. Bankowa (7)	Dom	Pocz. XX w.		portal kamienny z łukiem nadwieszonym, drzwi drewniane z okuciami, tynkowe opaski okienne, profilowane gzyms wieńcz., stolarka drzwi
208.	Ul. Bankowa (8)	Dom	k. XIX w.		portal z łukiem nadwieszonym, boniowanie, stolarka okien, profilow. gzyms wieńcz., strop belkowy, kafle secesyjne /fryz/
209.	Ul. Bankowa (9)	Dom	k. XIX, XX w.		profilowany gzyms n/p, tynkowe opaski
210.	Ul. Bankowa (10)	Dom	pocz. XX w.		listwowe i profilowane gzymsy, portal półkolisty zamkn., uszakowe, kamienne obramienia okien, świetlik, portal w sieni
211.	Ul. Bankowa (11)	Dom	k. XIX w.		uskokowy gzyms n/k, profilowany, wieńczący, uszakowe, kamienne obramienia okien, lizeny w narożach, świetlik, I p. – stiuk, dekor. ramowa
212.	Ul. Bankowa (12)	Dom	Pocz. XX w.		lizeny i płyciny elewacji, listwowy gzyms m/k, profilowany wieńczący, profilow. obram. okien, portal kamienny w

213.	Ul. Bankowa (13)	Dom	Poł. XIX w.		tylnej elewacji cegłana fasada, profilowane gzymsy, proste podokienniki, kamienny portal karbowany
214.	Dawna ulica Waryńskiego (10)	Dom	Ok. 1910 r.		Szczyt z wazonami, girlandami, festonem, dekoracyjne obramienia okien, stolarka drzwi
215.	Dawna ul. Waryńskiego 11	Dawna Zbiorcza Szkoła Gminna	Pocz. XX w.		Herb /Gryf i rycerz/, okna ostrołukowe, blendy, stolarka drzwi z okuciami, sterczyna z chorągiewką, data: 1908
216.	Dawna ul. Waryńskiego 11a	Sala sportowa	Pocz. XX w.		Dekoracyjne, ostrołuczne okna i drzwi, rozeta w elewacji
217.	Ulica Wąska 4	Dom	k. XVIII, XIX, XX w.		Portal kamienny z kratą, portal prostokątny
218.	Ulica Wojska Polskiego 1	Dom	XIX w.		Portal kamienny 1670 r.
219.	Ul. Wojska Polskiego 2	Dom	Pocz. XX w.		Kamienny portal, opaski okienne, gzymsy
220.	Ul. Wojska Polskiego 3	Dom	Pocz. XX w.		opaski okienne kamienne, gzymsy
221.	Ul. Wojska Polskiego 5	Dom	Pocz. XX w.		portal kamienny, opaski okienne, portal gzymsy profilowane
222.	Ul. Wojska Polskiego 7	Dom	Pocz. XX w.		portal kamienny
223.	Ul. Wojska Polskiego 9	Dom	Pocz. XX w.		uszakowy portal i obramienia okien
224.	Ul. Wojska	Dom	Pocz. XX w.		portal kamienny 1804

	Polskiego 13				r., stolarka okien
225.	Ul. Wojska Polskiego 14	Dom	Poł. XIX w.		portal kamienny uskokowy, proste podokienniki
226.	Ul. Wojska Polskiego 15	Dom	1805 r.		portal kamienny 1805 r., profilowany gzyms wieńczący
227.	Ul. Wojska Polskiego 16	Dom	1 poł. XIX w.		prosty portal kamienny
228.	Ul. Wojska Polskiego 33	Zespół Opieki Zdrowotnej	2 ćw. XIX w.		uszków obramienia okien, portal tablatury, profilowane nadokienniki, stolarka okien i drzwi
229.	Ul. Wojska Polskiego 36	Dom	4 ćw. XIX w.		profilowane obramienia okien, nadokienniki na wspornikach, gzyms
230.	Ul. Wojska Polskiego 37	Dom	XVIII w.		portal kamienny z datą 176. /?/, kam. uszkowe obramienia okien
231.	Ul. Wojska Polskiego 40	Dom	2 poł. XIX w.		nadproża na wspornikach, stolarka drzwi z kratą
232.	Ul. Wojska Polskiego 44	Dom	Ok. poł. XIX w.		portal kamienny z kluczem
233.	Ul. Wojska Polskiego 51	Dom	4 ćw. XIX w.		profilowane nadokienniki, portal, stolarka drzwi
234.	Ul. Wojska Polskiego 52	Dom	pocz. XX w.		portal kamienny, proste opaski okienne
235.	Ul. Wojska Polskiego 53	Dom	pocz. XX w.		proste opaski okienne, portal kamienny, strop belkowy
236.	Ul. Wojska Polskiego 54	Dom	pocz. XX w.		proste opaski okienne
		Dom			

237.	Ul. Wojska Polskiego 55	Dom	pocz. XX	1067/J	proste opaski okienne
238.	Ul. Wojska Polskiego 56		pocz. XX w.		portal zamknięty półkoliście z kluczem, opaski okienne uszakowe i proste
239.	Ul. Wojska Polskiego 57		XVIII, XIX w.		strop drewniany belkowy, proste opaski okienne
240.	Ul. Wojska Polskiego 58		XVIII, XIX w.		proste opaski okienne
241.	Ul. Wojska Polskiego 60		1 poł XIX		portal z kartuszem 1705, proste opaski okienne, świetlik, strop drewniany
242.	Ul. Wojska Polskiego 61	Dom	Pocz. XX w.		portal półkoliście zamknięty, z kluczem, gzyms profilowany, strop drewniany
243.	Ulica Za Kwisą 2	Dom	4 ćw. XIX w.		Gzyms wieńczący z ząbkami, lizeny, stolarka drzwi i okien
244.	Ul. Za Kwisą 3	Dom	4 ćw. XIX w.		Profilowany gzyms wieńczący, stolarka okien
245.	Ulica Zaulek 1	Dom mieszkalny /warsztaty/	4 ćw, XIX w.		Półkoliście zamknięty portal z kluczem, proste kamienne opaski okienne, arkady
246.	Ulica Źródlana 3	Dom	XX w.		Gzyms listwowy i profilowany, naroża w lizenach, kamienny profilow. Portal, stolarka drzwi, żelazna balustrada klatki schodowej
247.	Ulica Źródlana 4	Dom	k. XVIII, XIX, XX w.		Tynkowe opaski okienne, profilow. Gzyms wieńczący
248.	Ulica Źródlana 5 /?/ (nieczytelne)	Dom	1900 r. /nieczytelne/		Portal zamknięty półkoliście kluczem profilow., gzyms

					wieńcz., stolarka drzwi
249.	Ulica Źródlana 5a	Dom	k. XIX w.		Profilowane gzymsy, okna i drzwi z tynk. Profilow. obramieniami stolarka drzwi i okien, okucia drzwi
250.	Ulica Źródlana 11a	Dom	XX w.		Profilowany gzyms
251.	Ulica Źródlana 12	Dom	XVIII, XIX w.		Proste opaski okienne
252.	Ulica Źródlana 13	Dom	XVIII, XIX w.		Kamienny, półkoliście zamknięty portal z kluczem 17.8 /?/ r., stolarka drzwi, strop
253.	Ulica Źródlana 14	Dom	XVIII, XIX w.		Prosty kamienny porta, strop
254.	Ulica Źródlana 15	Dom	XVIII, XIX w.		Strop drewniany

(...) - numeracja wg dawnych nazw ulic

**Załącznik nr 3 do uchwały Rady Miejskiej
Gminy Gryfów Śląski nr XXVIII/207/09
z dnia 22 kwietnia 2009 r.**

**Spis konserwatorski z 1983 roku
obiektów architektury łącznie z XIX i pocz. XX w.
dla gminy Gryfów Śląski**

Uwaga: Po komisji klasyfikacyjnej w Ministerstwie Kultury i Sztuki, najcenniejsze przykłady architektury z XIX i pocz. XX w. zostaną również wpisane do rejestru zabytków województwa jeleniogórskiego wszelkimi skutkami tego wpisu. Reszta pozostanie w spisie konserwatorskim, który zgodnie z Ustawą o ochronie dóbr kultury i o muzeach z dnia 15 lutego 19962 r. rozdz. 2 art. 4, pkt 3 zapewnia im również ochronę prawną – jednak mniej rygorystycznie traktuje zakazy i nakazy konserwatorskie w odniesieniu dla całego obiektu.

Na ogół będą im podlegały tylko pewne elementy wystroju architektonicznego lub część budynku z możliwością daleko posuniętej modernizacji i adaptacji wewnątrz po uprzednich uzgodnieniach z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Jeleniej Górze.

Lp.	Miejscowość i adres	Obiekt	Czas powstania	Nr rejestru	Najważniejszy detal architektoniczny i elementy wystroju wewnętrznego
1.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 4	Pocz. XIX w.		Portal kamienny, podokienniki, część gospodarcza ze sklepieniem na słupie
2.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 9	2. poł. XIX w.		Podział pasowy elewacji, listwowy gzyms, podokienniki, biforia
3.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 10	ok. poł. XIX w.		Portal kamienny, podokienniki
4.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 12	pocz. XIX w.		Portal z kluczem, opaski okienne
5.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 15	1860 r.		Portal, stolarka drzwi i okien
6.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 19	ok. poł. XIX w.		Podział pasowy elewacji, listwowe podokienniki
7.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 21	2 ćw. XIX w.		Proste obramienia okien z kluczem
8.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 24	ok. poł. XIX w.		Portal z kluczem
9.	Krzewie Wielkie	Dom mieszk./gosp. Nr 36	pocz. XIX		Portal z kluczem
10.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 38	ok. poł. XIX w.		Listwowe podokienniki, stolarka drzwi
11.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 42	2 poł. XIX w.		Okna zamknięte półkoliście, listwowe podokienniki

12.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 43	pocz. XIX w.		Portal kamienny z kluczem, podokienniki listwowe
13.	Krzewie Wielkie	Dom mieszk./gosp. Nr 50	ok. poł. XIX w.		
14.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 53	4 ćw. XIX w.		Stolarka okien i drzwi
15.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 56	poł. XIX w.		
16.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 62	3 ćw. XIX w.		Portal, biforia, stolarka okien
17.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 63	ok. poł. XIX w.		Podział pasowy elewacji, stolarka drzwi i okien, proste podokienniki
18.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 65	k. XVIII/XIX w.		Profilowany gzyms i podokienniki
19.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 70	1881 r.		Listwowy gzyms i podokienniki
20.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 84	ok. poł. XIX w.		Listwowe podokienniki, stolarka drzwi
21.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 85	k. XVIII/XIX w.		Portal z kluczem, obramienia okien, łupkowy szczyt
22.	Krzewie Wielkie	Dom mieszkalny nr 87	1860 r.		Portal, stolarka drzwi, strop belkowy na I p., okna półkoliście zamknięte, zabud. Gospodarczo – mur., / szach. dach. – dekoracja ceramiczna
23.	Młyńsko	Dom mieszkalny,	Pocz. XIX w.		3 portale kamienne, obramienia okien,

		sklep spożywczy			listwowe podokienniki
24.	Młyńsko	Dom mieszk./ gosp. nr 2	1793 r.		2 portale z kluczem, strop belkowy, piec kaflowy chlebowy, opaski okienne, stolarka okien i drzwi, sklepianie żaglaste w części gosp., basen kamienny 1855 r.
25.	Młyńsko	Dom mieszk./ gosp. nr 3	2 ćw. XIX w.		
26.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 4	ok. poł. XIX w.		drewniane obramienia, stolarka okien
27.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 8	4 ćw. XIX w.		portal profilowany, stodoła szachulec
28.	Młyńsko	Stodoła przy bud. nr 8	4 ćw. XIX w.		
29.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 9	pocz. XX w.		stolarka drzwi
30.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 14	3 ćw. XIX w.		listwowe gzymsy, podokienniki, stolarka okien
31.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 18	ok. poł. XIX w.		drewniane obramienia okien, stolarka
32.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 19	poł. XIX w.		stolarka, drewniane obramienia okien, budynek w złym stanie
33.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 21	2 poł. XIX w.		stolarka okienne, drzwiowa
34.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 24	3 ćw. XIX w.		listwowy gzyms, podokienniki, stolarka okien

35.	Młyńsko	Dom mieszk./gosp. nr 34	poł. XIX w.	listwowy gzyms, stolarka okien
36.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 39	2 poł. XIX w. 2 poł. XIX w.	kamienny portal, listwowe gzymsy stolarka drzwi
37.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 45	2 ćw. XIX w.	portal z kluczem, stolarka okien
38.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 55	pocz. IX w.	piaskowcowy portal z kluczem, stolarka okien
39.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 56	poł. XIX w.	stolarka okien
40.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 57	2 ćw. XIX w.	stolarka okien, konstrukcja przysłupowa, otynkowany
41.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 58	2 ćw. XIX w.	owalne okna, profilowane gzymsy, stolarka okien i drzwi
42.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 76	2 poł. XIX w.	stolarka okien, szczyt szalowany /bud. w remoncie/
43.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 77	4 ćw. XIX w.	stolarka drzwi z kratą, stolarka okien, podział pasowy elewacji, szczyt szalowany
44.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 78	2 poł. XIX w.	profilowany gzyms, stolarka okien
45.	Młyńsko	Dom	2 poł. XIX	stolarka okien, drzwi

		mieszkalny nr 83	w.		
46.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 87	1 poł. XIX w.		strop belkowy, stolarka okien
47.	Młyńsko	Dom mieszk./gosp. nr 88	2-3 ćw. XIX w.		szalowanie, ganek, stolarka okien, bud. w złym stanie
48.	Młyńsko	Dom mieszkalny nr 91			
49.	Proszówka	Kaplica wotywna zw. „Kaplica Leopolda”	1 poł. XVIII w.		
50.	Proszówka	Ruiny zamku „Gryf”	ok. 1550 r.	497	
51.	Proszówka	Pałac ob. bud. mieszk. nr 75	XIX w.	519	Kamienne obramienia okien, portale Portyk na słupach, portal, pilastry, obramienia okien uszakowe z kluczem, stropy dekorowane stiukami, lukarny, okna półkoliście zamknięte, hełm z zegarem
52.	Proszówka	Park	k. XIX w.		Ogród ozdobny, ogrody warzywne przy pałacu, zagospodarowanie wzgórza
53.	Proszówka	Budynek gosp. Folwarku ob. Tuczarnia trzody	1798 r.		Portale, obramienia okien
54.	Proszówka	Mur folwarku z basztami	1798 r.		Wieżyczki z hełmami stożkowymi, okna owalne, krenelaż, portal

55.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 11	k. XVIII/XIX w.	Portal kamienny z kluczem, stolarka okien i drzwi
56.	Proszówka	Bud. gospod. przy PGR	pocz. XIX w.	Okna półkoliste, świetliki w dachu
57.	Proszówka	Zbiorcza szkoła gminna	pocz. XX w.	Stolarka drzwi i okien
58.	Proszówka	Transformator	k. XIX w.	Drewniane, dekoracyjne obramienia okien
59.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 4	2 ćw. XIX w.	Stolarka drzwi i okien
60.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 6	2 ćw. XIX w.	Listwowe podokienniki, świetlik w dachu, stolarka okien 2 portale kamienne
61.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 10	poł XIX w.	portal, stolarka okien, szalowanie
62.	Proszówka	Zabud. Gosp. przy domu nr 10	poł. XIX w.	stolarka drzwi, okien
63.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 14	poł XIX w.	stolarka drzwi i okien
64.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 16	3 ćw. XIX w.	stolarka drzwi
65.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 21	3 ćw. XIX w.	szalowanie, lukarna
66.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 23	2 poł. XIX w.	stolarka okien, drzwi
67.	Proszówka	Dom	oł. XIX w.	profilowane gzymsy,

		mieszkalny nr 25		stolarka okien
68.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 26	ok. poł. XIX w.	stolarka drzwi
69.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 27	3 ćw. XIX w.	portal z ozdobami, rozetkami
70.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 28	ok. poł. XIX w.	stolarka okien
71.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 31	3 ćw. XIX w.	stolarka okien, szalowanie, stodoła drewniana
72.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 32	poł. XIX w.	portal kamienny, gzymsy, stolarka okien
73.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 34	ok. poł. XIX w.	portal, stolarka okien, opaski okienne listwowe, gzymsy
74.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 36	3 ćw. XIX w.	3 portale kamienne z kluczem, drewniane obramienia okien
75.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 39	2 ćw. XIX w.	szalowany szczyt
76.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 42	pocz. XIX w.	obramienia drzwi, stolarka drzwi i okien
77.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 43	poł. XIX w.	szalowany szczyt
78.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 44	poł. XIX w.	Stolarka okien, szczyt łupkowy /dekoracja/
79.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 46	poł. XIX w.	Stolarka okien i drzwi

80.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 54	poł. XIX w.		Stolarka okien
81.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 55	1 poł. XIX w.		Dekoracyjne obramienia okien
82.	Proszówka	Dom mieszkalny Nr 56	2 poł. XIX w.		Profilowane gzymsy, podokienniki listwowe, stolarka okien
83.	Proszówka	Dom mieszkalny Nr 57	poł. XIX w.		Budynek szalowany, stolarka okien, świetlik w dachu
84.	Proszówka	Dom mieszk./gosp. nr 65	ok. poł. XIX w.		Stolarka okien
85.	Proszówka	Dom mieszkalny Nr 68	2 poł. XIX w.		Stolarka okien i drzwi
86.	Proszówka	Dom mieszkalny Nr 69	poł. XIX w.		Listwowe podokienniki, stolarka okien
87.	Proszówka	Dom mieszkalny Nr 72	poł. XIX w.		Profilowane obramienia drzwi, gzyms, listwowe podokienniki, stolarka okien i drzwi
88.	Proszówka	Dom mieszkalny nr 73	2 poł. XIX w.		
89.	Proszówka	Dom mieszkalny Nr 75a	poł. XIX w.		
90.	Proszówka	Dom mieszkalny Nr 75b	2 ćw. XIX w.		
91.	Podskale	Ruiny Zamku	XIV w.		
92.	Rząsiny	Kościół, ruina	1 poł. XVI	930/J	

			w.		
93.	Rząsiny	Kościół ewangelicki ob. Parafialny kat. Pw. MB Ostrobramskiej	XVIII w.		
94.	Rząsiny	Pałac wł. L.J. Kapelińscy	2 poł. XVI w., XIX w.	486	Portale, kominki, sztukateria sufitów, boazerie, stolarka drzwi i okien
95.	Rząsiny	Park	k. XIX w.	659/J	Ogród ozdobny, ogrody warzywne, sady, stawy
96.	Rząsiny	Oficyna mieszkalna	2 poł. XIX w.		
97.	Rząsiny	Plebania – bud. nr 99	3 ćw. XIX w.		Portal, proste, listwowe gzymsy, obramienia okien w tynku
98.	Rząsiny	Zbiorecza Szkoła Gminna nr 95	k. XIX w.		Profilowany gzyms, elewacja tynk., rowkowana dekoracja drewniana ażurowa
99.	Rząsiny	Budynek nr 78/ świetlica Klub Rolnika	pocz. XIX w.		podział pasowy elewacji, krata, portal kamienny
100.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 1a	4 ćw. XIX w.		lizany, stolarka okien
101.	Rząsiny	Budynek gosp. nr 1b	2 ćw. XIX w.		kamienny portal
102.	Rząsiny	Dom mieszk./gosp. nr 23	4 ćw. XIX w.		szalowanie szczytu, stolarka okienna
103.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 27	pocz. XIX w.		kamienny portal, stolarka drzwi i okien, szczyt szalowany

104.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 30	1 poł. XIX w.	portal zamknięty półkoliście, z kluczem, stolarka okien z obramieniami, szczyt szalowany
105.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 33	poł. XIX w.	2 portale kamienne z kluczem, stolarka okienna
106.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 43	poł. XIX w.	kamienny portal, drewniane obramienia okien
107.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 44	poł. XIX w.	stolarka okien, portal, szalowany szczyt
108.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 52	poł. XIX	portal, drewniane obramienia drzwi, stolarka okien
109.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 53	pocz. XIX w.	podział pasowy elewacji, naroża boniowane w tynku, stolarka okienna
110.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 57	2 poł. XIX w.	otynkowany portal, stolarka okien
111.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 67	3 ćw. XIX w.	kamienny portal, stolarka okien
112.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 70	k. XIX w.	stolarka drzwi i okien
113.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 72	ok. poł. XIX w.	portal, stolarka okien
114.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 79	poł. XIX w.	portal kamienny, drewniane obramienia, stolarka okien
115.	Rząsiny	Dom	pocz. XIX	portal z kluczem,

		mieszkalny nr 84	w	stodoła mur./szach.
116.	Rząsiny	Bud mieszk./gosp. nr 86	2 ćw. XIX w.	portal z kluczem
117.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 91	poł. XIX w.	portal kamienny
118.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 92	poł. XIX w.	portal z kluczem, łupkowa dekoracja szczytu
119.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 103	1862 r.	otynkowany, stolarka okien
120.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 104	poł. XIX w.	stolarka okien
121.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 108	poł. XIX w.	otynkowany, stolarka okien
122.	Rząsiny	Stodoła/ przy domach nr 108 i 109	poł. XIX w.	szalowanie
123.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 109	ok. poł. XIX w.	portal kamienny, dekoracyjne obramienia okien drewniane
124.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 111	poł. XIX w.	kamienny portal
125.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 115	pocz. XIX w.	podział pasowy elewacji, portal z kluczem, stolarka
126.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 117	2- 3 ćw. XIX w.	stolarka okien i drzwi
127.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr	ok. poł. XIX w.	portal kamienny, stolarka okien i drzwi

		120			
128.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 125	XVIII/XIX w.		portal z kluczem, podokienniki listwowe
129.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 129	XVIII/XIX w.		2 portale kamienne, szczyt dekorowany łupkiem
130.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 132	ok. poł. XIX w.		kamienny portal, opaski okienne
131.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 133	pocz. XIX w.		portal z kluczem
132.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 136	1892 r.		portal kamienny, opaski okienne, podokienniki
133.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 137	poł. XIX, XX w.		kamienny portal
134.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 138	ok. poł. XIX w.		stolarka okienna, szczyt dekorowany łupkiem /bud. opuszczony/
135.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 141	2 poł. XIX w.		kamienny portal z kluczem
136.	Rząsiny	Dom mieszkalny nr 146	2 poł. XIX w.		kamienny portal z kluczem, portal kamienne /2/, stolarka okien, szalowany szczyt
137.	Ubocze	Kościół p.w. NM Panny	XVIII w.	473	
138.	Ubocze	Ruina pałacu	ok. 1850 r.		kranelaż
139.	Ubocze	Park	poł. XIX w.	712	ślady ogrodu warzywnego i sadu
140.	Ubocze	Dwór nr 138	przeł. XVIII/XIX		klasycystyczny wystrój elewacji,

			w		boazeria, piece, sklepienia kolebkowe, stolarka
141.	Ubocze	Park	2 poł. XIX w.		park krajobrazowy o swobodnej kompozycji, stawy wodne, bogactwo gatunków drzew
142.	Ubocze	Pałacyk – budynek nr 170	k. XVIII/XIX		podział pasowy elewacji, tabulatury, gzyms wieńczący profilowany, portal z kluczem lukarny, dach masakrdowy, brama z kamiennymi kulkami, zabudowania gospodarcze
143.	Ubocze	Park /przy pałacu nr 170/	ok. 1820 i k. XIX w.	711	ogród, staw
144.	Ubocze	Kawiarnia, Klub, Biblioteka	k. XIX w.		dekoracyjne nadokienniki, profilowane gzymsy. Stolarka
145.	Ubocze	Bar „Myśliwski”	4 ćw. XIX w.		szczyt, profilowane obramienia okien, gzymsy
146.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 3	pocz. XIX w.		portal z kluczem, stolarka okien, ściany u szczyt dekorowane łupkiem
147.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 4	ok. poł. XIX w.		portal kamienny z kluczem
148.	Ubocze	Dom mieszk./gosp. nr 7	pocz. XIX w.		portal, częściowo stolarka okien
149.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 11	pocz. XIX w.		portal z kluczem, stolarka okien i drzwi
150.	Ubocze	Dom	3 ćw. XIX		stolarka drzwi, okien,

		mieszkalny nr 12	w.	biforia, triforia, gzyms
151.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 17	pocz. XX w.	profilowane gzymsy, lukarany, stolarka drzwi z barwnymi szybkami
152.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 27	ok. poł. XIX w.	portal z kluczem
153.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 32	pocz. XX w.	fryz ceglany, stolarka drzwi i okien
154.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 34	2 poł. XIX w.	stolarka drzwi
155.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 36	pocz. XX w.	dekoracyjne obramienia okien i drzwi, profilowane gzymsy, stolarka
156.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 42	2 poł. XIX w.	szczyt dekorowany łupkiem, stolarka okien
157.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 65	pocz. XIX w.	ściany szalowane, fryz arkadowy, stolarka okien
158.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 67	pocz. XIX w.	pasowy podział elewacji, dekoracyjne pilastry, portal, klasycystyczna stolarka drzwi, kamienne opaski okienne
159.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 81	2 poł. XIX w.	portal, gzyms profilowany
160.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 83	1907 r.	portal z kluczem, stolarka drzwi
161.	Ubocze	Dom	pocz. XIX	portal z kluczem

		mieszk./gosp. nr 86	w.	
162.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 88	2 poł. XIX w.	stolarka drzwi, okien, portal
163.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 90	poł. XIX w.	portal, obramienia okien
164.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 103	1 ćw. XIX w.	portal z kluczem, stolarka okien i drzwi
165.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 114	ok. poł. XIX w.	portal z kluczem, stolarka okien i drzwi
166.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 115	pocz. XIX w.	stolarka okien i drzwi
167.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 117	pocz. XIX w.	podział pasowy elewacji, biforium w szczycie, stolarka okien
168.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 130	2 poł. XIX w.	stolarka drzwi i okien, szczyt dekorowany łupkiem
169.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 133	pocz. XIX w.	podział pasowy elewacji, portal z kluczem
170.	Ubocze	Dom mieszk./gosp. nr 134	ok. poł. XIX w.	stolarka okien, lukarny
171.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 135	k. XIX w.	
172.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 141	4 ćw. XIX w.	Stolarka okienna
173.	Ubocze	Dom mieszkalny nr	poł. XIX w.	Kamienny portal

		144			
174.	Ubocze	Dom mieszk./gosp. nr 147	2 poł. XIX w.		Obramienia okien
175.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 150	k. XVIII/XIX w.		Portal z kluczem, szczyt dekorowany łupkiem, stolarka drzwi
176.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 152	3 ćw. XIX w.		Podokienniki listwowe, stolarka okien
177.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 153	ok. poł. XIX w.		Stolarka okienna, portal
178.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 158	k. XIX w.		Ceglana dekoracja fasady, lambrekiny, krata ogrodzeniowa
179.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 163	ok. poł. XIX w.		Portal kamienny
180.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 168	pocz. XIX w.		Półkoliście zamknięty portal z kluczem, gzyms listwowy
181.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 172	2 ćw. XIX w.		Kamienne obramienie okien, boniowanie w tynku
182.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 173	k. XIX w.		Portal, obramienia okien kamienne
183.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 182	pocz. XIX w.		Portal z kluczem, podokienniki
184.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 193	2 poł. XIX w.		Profilowany gzyms, biforia, stolarka drzwi
185.	Ubocze	Dom mieszkalny nr	pocz. XIX w.		Portal, gzyms listwowy

		194		
186.	Ubocze	Dom mieszk./gosp. nr 195	ok. poł. XIX w.	Listwowe podokienniki, stolarka drzwi
187.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 205	ok. poł. XIX w.	Portal, stolarka drzwi
188.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 206	2 poł. XIX w.	Profilowany gzyms i obramienia okien
189.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 208	2 ćw XIX w.	Portal z kluczem, stolarka okien stodoła oszalowana
190.	Ubocze	Dom mieszk./gosp. nr 210	2 ćw. XIX w.	Portal z kluczem
191.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 211	k. XIX w.	Ceglane obramienia okien i gzymsy
192.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 212	ok. poł. XIX w.	Pasowy podział elewacji, stolarka okien
193.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 222	poł. XIX w.	Kamienny portal, stolarka drzwi, okien
194.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 224	poł. XIX w.	Stolarka okien
195.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 226	2 poł. XIX w.	Profilowane gzymsy, stolarka drzwi
196.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 227	2 poł. XIX w.	Listwowy gzyms, podokienniki
197.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 228	1891 r.	Portal, tablice, stolarka drzwi
198.	Ubocze	Dom	4 ćw. XIX	Biforia, listwowy

		mieszkalny nr 229	w.		gzymsy i podokienniki
199.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 240	ok. poł. XIX w.		Portal, stolarka okien
200.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 241	4 ćw. XIX w.		Szczyt dekorowany łupkiem, profilowane gzymsy, stolarka drzwi
201.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 253	4 ćw. XIX w.		Stolarka drzwi i okien
202.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 255	2 poł. XIX w.		Profilowane gzymsy
203.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 258	k. XIX w.		Dekoracje, fasady, fryz, ceglane bramienniki okien
204.	Ubocze	Dom nr 264 – Baza Zwierząt Eksportowych, biura	k. XIX w.		Ceglane wsporniki, fryz, stolarka drzwi
205.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 279	ok. poł. XIX w.		Gzymsy, profilowane obramienia okien, portal
206.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 281	ok. poł. XIX w.		Szczyt dekorowany łupkiem, stolarka okien
207.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 292	ok. poł. XIX w.		Portal półkoliście zamknięty z kluczem
208.	Ubocze	Dom mieszkalny nr 304	k. XIX w.		Dekoracyjne obramienia okien, stolarka okien, gzymsy
209.	Wieża	Pastorówka, ob. Dom mieszkalny nr 65	1780 r.	1503	Portal kamienny z 1780 r., krata, opaski okienne uszakowe, stolarka drzwi i okien

210.	Wieża	Dom mieszkalny nr 6	poł. XIX w.		2 portale kamienne
211.	Wieża	Dom mieszkalny nr 9	1 poł. XIX w.		podział pasowy elewacji, portal, stolarka okien, przypory, świetliki półkolisty w dachu
212.	Wieża	Dom mieszkalny nr 10	1 poł. XIX w.		portal kamienny z kluczem
213.	Wieża	Dom mieszkalny nr 11	1 poł. XIX w.		portal kamienny z kluczem, gzyms profilowany, stolarka drzwi
214.	Wieża	Dom mieszkalny nr 13	poł. XIX w.		portal kamienny, kraty
215.	Wieża	Dom mieszkalny nr 14	poł. XIX w.		gzymsy, podokienniki listwowe, stolarka okien
216.	Wieża	Dom mieszkalny nr 15	poł. XIX w.		portal kamienny, stolarka
217.	Wieża	Dom mieszkalny nr 22 /Terenowy opiek. społecz./	2 poł. XIX w.		listwowe podokienniki, stolarka
218.	Wieża	Dom mieszkalny nr 23	1 poł. XIX w.		portale kamienne z kluczem, drewniane obramienia okien, szalowanie
219.	Wieża	Dom mieszkalny nr 24	2 poł. XIX w.		listwowe podokienniki, stolarka drzwi
220.	Wieża	Dom mieszkalny nr 25	poł. XIX w.		stolarka drzwi i okien

221.	Wieża	Dom mieszkalny nr 39	k. XIX w.		koracja fasady, stolarka okien, kule kamienne dekoracyjne bramie, żeliwny krzyż
222.	Wieża	Dom mieszkalny nr 45	4 ćw. XIX w.		stolarka okien, gzyms ceglany
223.	Wieża	Dom mieszkalny nr 46	4 ćw. XIX w.		stolarka drzwi
224.	Wieża	Dom mieszkalny nr 47	k. XIX w.		wykusz, ganek
225.	Wieża	Dom mieszkalny nr 51 /pałacyk/	ok. 1910 r.		dekoracyjne maski, herby, obramienia okien, stolarka drzwi i okien
226.	Wieża	Dom mieszkalny nr 52	4 ćw. XIX w.		dekoracyjne nadokienniki, świetliki, stolarka okien i drzwi
227.	Wieża	Bud. gospod. nr 52a	4 ćw. XIX w.		świetliki powiekowe, stolarka okienna
228.	Wieża	Dom mieszkalny nr 55	4 ćw. XIX w.		boniowanie elewacji w tynku, profilowane obdasznice, wieżyczka, taras, na słupach, okap, stolarka okien
229.	Wieża	Dom mieszkalny nr 56	4 cw. XIX w.		drewniana dekoracja szczytu, łącznik drewniany rzeźbiony, kraty, wieżyczka, dekoracja łupkowa, weranda,, boniowanie naroża, brama żelazna dekoracja

230.	Wieża	Dom mieszkalny nr 57	4 ćw. XIX w.		okapu, drewniana dekoracja szczytu, boniowanie elewacji w tynki, profilowane nadproża, lizeny, gzyms
231.	Wieża	Dom mieszkalny nr 59	3 ćw. XIX w.		listwowe podokienniki lukarany /budynek przebudowany/
232.	Wieża	Dom mieszkalny nr 60	k. XIX w.		dekoracyjne nadokienniki, profilowane gzymsy, stolarka drzwi
233.	Wieża	Dom mieszkalny nr 62	4 ćw. XIX w.		listwowe podokienniki profilowane obdasznice, stolarka okienna
234.	Wieża	Bud. gospodarczy 62a	4 ćw. XIX w.		światliki powiekowe
235.	Wieża	Dom mieszkalny nr 67	2 poł. XIX w.		gzyms profilowany wieńczący inne listwowe, stolarka drzwi i okien
236.	Wolbromów	Kościół fil. Jana Nepomucena ruina, odbud. w 1972 r.	XVI, XVIII wiek		
237.	Wolbromów	Pałac	3 ćw. XIX w.	616	Portyk, wieżyczka z hełmem stożkowym, fryz ceglany barwny, lukarny, kraty, stuikowa dekoracja stropu, piece kaflowe, wazon kamienny, zabud. Gosp. XIX w.
238.	Wolbromów	Park	Ok. 1860 r.		Inicjały B.v.Pn. /Bruno von Polecz/

239.	Wolbromów	Bud. folwarczny /of.zachod./	1860 r.		1860
240.	Wolbromów	Remiza Straży Pozarnej	2 poł. XIX w.		Wieża – szalowanie
241.	Wolbromów	Dom mieszkalny nr 1	poł. XIX w.		Portal z kluczem, stolarka okienna
242.	Wolbromów	Dom mieszkalny nr 5	2 ćw. XIX w.		Stolarka okien, podokienniki listwowe
243.	Wolbromów	Dom mieszkalny nr 9	ok. poł. XIX w.		Portal kamienny i listwowe podokienniki
244.	Wolbromów	Dom mieszkalny nr 10	poł. XIX w.		Stolarka okienna, szalowany szczyt
245.	Wolbromów	Dom mieszk./gosp. nr 11	pocz. XIX w.		Pasowy podział elewacji, prosty, kamienny portal, opaski okienne, światlik w dachu, opuszczony
246.	Wolbromów	Dom mieszkalny nr 17	Poł. XIX w.		Stolarka, budynek opuszczony, walący się
247.	Wolbromów	Dom mieszkalny nr 20	Poł. XIX w.		Stolarka okien, drzwi, krata, budynek opuszczony
248.	Wolbromów	Dom mieszkalny nr 31	Poł. XIX w.		Kamienny portal, stolarka okien
249.	Wolbromów	Dom mieszkalny nr 42	1 poł. XIX w.		Otynkowany, stolarka okien, światliki w dachu
250.	Wolbromów	Dom mieszk./gosp. nr 44	poł. XIX w.		Dekoracyjny fryz przy okapie, portal z kluczem, stolarka okienna

251.	Wolbromów	Dom mieszk./gosp. nr 46	ok. poł. XIX w.	Kamienny portal. podokienniki
252.	Wolbromów	Dom mieszkalny nr 49	pocz. XIX w.	Portal zamknięty półkoliście z kluczem
253.	Wolbromów	Dom mieszkalny nr 53	2 poł. XIX w.	Podokienniki listwowe, owalne okno